ŠIAURĖS ATĖNAI

2012 m. rugpjūčio 3 d. Nr. 29 (1095) ISSN 1392-7760 Kaina 1,90 Lt

Įstabioji Márquezo tikrovė ir kalbėjimas bejausmiu veidu — p. 3

Apie labdarą ir meninį skonį — p. 4, 5

Trys Dos Passoso romano recenzijos — p. 8, 9

„Šiaurės katinų“ patarimai, kaip tapti perkamu poetu — p. 12

Prancūziški atspindžiai

ADAM SZCZUCIŃSKI

Adamas Szczucińskis (g. 1978), gydytojas iš Poznanės, knygos *Włoskie miniatury* (2008) autorius, daug metų yra nuolatinis ketvirtinio literatūros žurnalo „Zeszyty Literackie“ autorius, šio leidinio apdovanojimo už debiutą laureatas.

Arlyje

Pirmą kartą per dvidešimt metų ruošiuosi keliauti su tėvu. Rugpjūčio naktis šalta, skaisčiai šviečia mėnulis. Kraunamės daiktus skubėdami, genami veikiau nuotykių troškimo negu būtinumo. Du suaugę vyrai, besikalbantys rimtai tik apie sportą ir orą. Ankstesnė mudviejų kelionė buvo trumpa. Tada tėvas Silezijoje nupirko man sulankstomą peiliuką medinėmis kriaunomis, vėliau jį pamečiau kažkur miške. Šį kartą prieš kelionę kruopščiai pasiruošėme, nusipirkome žemėlapių, atlasų ir tinkamų drabužių. Visa tai sukrovėme į mažą automobilį. Kas nors, stebėdamas mus pro miegančio namo langą, galėtų pamanyti, kad sprunkame.

Siauras kelelis raitėsi tarp plačiašakių platanų, nebuvo kelkraščių. Kas kiek laiko pasirodydavo mūrinės vilos koketiškai privertomis langinėmis, statūs takeliai apsodinti kiparisais. Tolumoje matėsi uolos su pilies ar abatijos griuvėsiais viršūnėje. Į Arlį įvažiavome Stalingrado gatve. Zbigniewas Herbertas mėgo šį „supančioto žvėries pulso“ miestą ne iš akmens, iš gyvo audinio. Jo blyškiai gelsvas nervas čia pat, po oda. Herbertas čia ieškojo van Gogho, mistralio ir romėnų pėdsakų. Sėdėdavo „Café de l'Alcasar“, vaikštinėjo po *Alyscamps* kapines, stebėjo koridą. Rašė, kad Rona yra „tamsi ir sunki lyg buivolas“. Man upė pasirodė apsnūdusi ir nelabai grėsminga. Baltos valtys lengvai sūpavosi ant vandens. Paukščių sparnai karpė orą lyg popierių.

Maitinamės „Brasserie L'Aficion“ prie pat arenos. Padavėjai juda keistu žingsniu, eina beveik nekeldami pėdų. Bet laukiame ilgai. Tėvas sako, kad po trijų milijardų metų užges Saulė ir kad kosmosas yra šaltas. Juodaplaukė moteris dainuoja fado. Juo ilgiau esu su tėvu, juo labiau jo žodžiuose ir gestuose atpažįstu savo įpročius: intonacijos būdą, rankos dėjimą už galvos, net ir knarkimą. Su tuo jaučiuosi gerai. Mano sūnus paveldės mūsų aukštą kaktą, silpną regėjimą, nepatiklumą, amžiną nerimą.

Vaikštant išilgai miestą juosiančių mūrų tėvas staiga užbėgo aukštyn laiptais, vildamasis pamatyti prie viršūnės dūluojančią šv. Antano skulptūrą, kuri tik iš arti atsivėrė mums kaip gana įprasta Kristaus Motiną vaizduojanti emblema. Buvo karšta, slėpiau nuo kaitros galvą. Žiūrintiems iš gatvės turėjome atrodyti gana keistai: vyrai ant aukštų laiptų, panašūs vienas į kitą, lyg žvelgiantys į laiko veidrodį, sukaitę, pailsę nuo bėgimo, truputį lyg maži vaikai su kuprinėmis ant nugarų – tikrai nė per žingsnį ne arčiau tiesos kaip jie. Jiems buvome panašūs į du Bergmano filmo vyriškius, besiginčijančius, ar egzistuoja Dievas, ir tuo pat metu siekiančius merginos dėmesio. Susimušę vyrai grįžta pasišiaušę, o mergina klausia: „Ir ką – Dievas yra?“

Tuoj po pusryčių išsiruošėme į *Alyscamps*. Tarp medžių plati, akmenimis grįsta alėja, auksinė nuo rytmečio saulės. Abipus kelio sarkofagų virtinė. Tušti sarkofagai primena Stikse plūduriuojančias akmenines valtis. Lyg piligrimai braidome, kiek kilstelėję drabužius, po neskaidrų vandenį. Nešame su savimi sunkią atmintį, prisiminimus. Kelią mums pastoja buvusi Šv. Honorato bažnyčia. Įeiname pro vartus, leidžiamės po žeme, pasimetame tarp kolonų. Kartkartėmis pasirodo tuščias sarkofagas, vienišas altorius, koplyčia. Po akimirkos pastebiu ant mūro nepaprastą šviesos dėmę. Spalvotą, jautrią, gražią, lyg motinos šypsena. Kas yra ši šviesa? Kaip ji atsirado ir kodėl mirs?

Vakare grįžtu prie Ronos. Arlis užmiega. Betoninį takelį apšviečia violetiniai žibintai. Kitoje upės pusėje laukinė, nežinoma barbarų žemė. Taip tylu, kad išgirsčiau langobardus, jeigu jie ateitų. Bet nieko nevyksta, esu vienui vienas po žvaigždėmis. Visiems laikams neišsipildęs. Išsipildęs. Gal laimingas.

Brassaï. Corvisart'o metro stotelės kolona. 1934

Sustojimas

Vanse apsigyvenau *du Grand Jardin* aikštėje pigiame viešbutėlyje, kuriame šeimininkavo simpatiški sutuoktiniai: jis ramus, plinkantis, ji liauna, dailių strėnų ir su laiminga šypsena. Gavau kambarį aikštės pusėje. Pavakare šeimininkė palydėjo mus į palėpę, tarp stirtų skalbinių radome laiptus, vedančius ant stogo. Dabar žvelgiame iš viršaus į plačiašakių platanų dengiamą aikštę, atrandame tolumoje mėlio plotelį, bet nesame tikri, ar tikrai matome jūrą, ar mums nemeluoja akys. Kitapus aikštės, virš medžių iškyla karvelidę primenantis Aleksandrinos vilos bokštelis. Pastatas atrodo nepaprastai trapus, ažūrinis, išaustas iš oro. Antrame jo aukšte 1964–1969 metais gyveno Witoldas Gombrowiczius. Aleksandrinos viloje užbaigė „Kosmosą“ ir „Operetę“.

Senasis Vansas nedidelis, pasakiškas, apjuostas mūro, primena vienuolyno sodelį. Senosios romėnų šventyklos vietoje pastatytoje katedroje galima pamatyti Chagallo mozaiką. Tapytojas gyveno Vanse, paskui persikėlė į Sen Polį. Į katedrą grįžau sekmadienį. Mišias aukojo charizmatiškas baltaplaukis kunigas, angelai prilaikė jo rankas ir pėdas. Iš viršutinės galerijos į mus žvelgė medinės figūros: liūdni kariai, budeliai, šventos moterys. Figūros kitados žymėjo kažkurias Viešpaties kančios kelio stotis.

Kavinė „La Règence“ – mėgstama Gombrowicziaus lankymosi vieta – yra *du Grand Jardin* aikštėje po platanais. Padavėjai neužsiėmę, matosi, kad jie mėgsta savo darbą. Čia laikas slenka lėtai. Prie stalelio šalia mūsų vyriškis rašo romaną. Susikaupęs rikiuoja smulkias raideles puslapio apačioje, patenkintas šypso pats sau. O po valandėlės viską perbraukia ir drasko rankraštį. Už mūsų rudaplaukė eskizuoja jaunos merginos valdingu žvilgsniu portretą. Pozuotoja išsidrėbusi fotelyje lyg vonioje, atrodo, lyg maudytųsi karštame vandenyje. Jos krūtys veržiasi iš palaidinukės. Pereinu aikštę, apeinu rutuliais žaidžiančius vyrus, vaisius parduodančius berniukus. Sustoju priešais Gombrowicziaus namą. Dėl Bohdano Paczowskio nuotraukų Aleksandrinos vilos erdvė lieka gyva, pulsuojanti. Gombrowiczius balkone lyg kunigaikštis, generolas. Nemirtingas rašytojo profilis veidrodyje. Greitai pralekiančios akimirkos su bičiuliais, stratego portretai. Štai čia apsimeta miręs.

Aleksandrinos viloje nebuvo lifto. 1969 metais Gombrowiczius jau buvo labai silpnas. Patyrė širdies infarktą, kovojo su astmos priepuoliais. Vaikščiojo sunkiai, pasiremdamas lazda. Rita (žmona) išnuomojo apartamentą rezidencijoje „Val-Clair“ ant pietinio Vanso šlaito, šalia kelio į Sen Polį. Iš verandos vaizdas į pakrantę, Nicą ir – kitoje pusėje – į Alpes. Kreminis pastatas su devyniasdešimtuoju numeriu. Prie įėjimo daug stiklo, yra liftas. „Val-Clair“ vilos papėdėje skaitau Ritos Gombrowicz liudijimą. „Tai buvo prieš vidurnaktį, tiksliai neprisimenu valandos. Dr. Marinovas padėjo man aprengti Witoldą tamsiu kostiumu iš Berlyno. Witoldas gulėjo ant nugaros visiškai suglebęs, ištiestomis rankomis išilgai liemens, atvirais delnais, ramiai primerktomis akimis. Bet jo veidas su lengvai atgal atmestais plaukais, pravertomis lūpomis ir išplėstomis šnervėmis buvo pribloškiamai gražus. Atrodė, lyg būtų sustingęs judesio metu, lyg įsitempęs didelėmis pastangomis įveikti kliūtį.“

Prancūzija ir balandžiai

Mano bičiulis stebi, kaip už jo lango ant palangės išsirita balandžiai. Pirmiausia jis liejo apmaudą dėl netvarkos, prie lango stiklo prilipusių plunksnų. Bet kai prasikalė pirmas paukščiukas, pakeitė nuomonę. Susidomėjęs žiūri į mažylius. Jie pilki ir gal akli. Bejėgiai. Bičiulis fotografuoja juos iš priedangos. Kartais užsirašinėja ant popieriaus, daro eskizus. Paskui pasakoja man, ką matęs. Kalba apie tai su aistra. Lyg niekada nieko kita nebūtų veikęs. Į jo butą reikia kopti įvijais mediniais laiptais. Reikia pakilti aukštai aukštai. Pro jo mansardos langą matosi stogai, užverti langai, kaminai. Bičiulis sako, kad niekas nesikeičia. Atsiranda sniego. Paskui jis dingsta. Kartais lyja lietus. Dabar yra balandžiai.

Prieš keliolika metų drauge važiavome į Prancūziją. Keliavome autostopu. Miegojome palapinėje pakelės aikštelėse ir kalnų perėjose. Šamoni su vaizdu į sniego uždengtą Monblano viršūnę. Šveicarijoje mus sulaikė policija už ėjimą autostrada. Gabalą kelio vežė vyriškis su stikline akimi. Jis rūkė marihuaną ir burnojo kaip kurpius. Sustojęs šluostė drėgna skepetėle savo dirbtinę akį, o mums liepė stebėti, ar neatvažiuoja policijos mašina. Keliaujantys ieškoti saulės vokiečiai paėmė mus iki Ansi. Dėl to nesigailėjome. Miestelis buvo puošnus, lyg gimtadienio tortas. Kanalai primena Veneciją, yra pilis ir kalėjimas saloje. Čia skaniai valgėme. Visa, ką pamatėme vėliau, buvo negražu ir panašu į pigaus restorano, viešbučio užpakalinę dalį. Kartą pasistatėme palapinę ganykloje. Naktį karvės sugulė aplink palapinę, rytą spoksojo į mus nustebusios. Meževe valgėme žalios cukraus vatos ir kaštainių. Takeliais keliavo didžiulės sraigės. Taip pat buvome golfo lauke, bet mums nelabai sekėsi. Smuklėje už baro gulėjo didžiulis šuo ir gerinosi svečiams. Paskui, nepaisydamas triukšmo, užmigo, ir matėsi, kad sapnuoja. Nesužinosiu, ką.

Tai buvo mano pirma kelionė į Prancūziją. Paskui įsivaizdavau, kad vaizdas pro mansardos langą yra Paryžiaus paveikslas, o butas yra ateljė iš Brassaï nuotraukų. Mus lankė tapytojai ir gražios pozuotojos. Girtas skulptorius išmušė lango stiklą. Buvo daug dūmų, didelės drobės stovėjo atremtos į sieną, jų nebuvo galima žiūrėti. Kartais pozavome bendrai nuotraukai, bet negatyvas dingo. Žinojau, kad anksčiau ar vėliau grįšiu į Prancūziją. Kad ir pėsčiomis tektų eiti.

Neseniai paskambino bičiulis ir pranešė, kad pirmas balandėlis jau paliko lizdą. Neva šovė į orą lyg erelis.

„Zeszyty Literackie“, Nr. 103–105
Vertė Kazys Uscila

Stabai

Prieš kiek laiko žiniasklaidoje pasirodė informacija, kad Tautininkų sąjunga pasiūlė nuo Žaliojo tilto Vilniuje pašalinti sovietines skulptūras kaip okupacijos simbolį, o europarlamentaras Vytautas Landsbergis – į nuošalesnę vietą iš Palangos centro iškelti sovietinių karių kapines. Apie ką byloja ši kol kas virtuali „kova su paminklais“? Pašalinęs likusius sovietinius simbolius iš aikščių ir gatvių, mąstymo nepakeisi. Grūto parkas sąmonėje išliks ilgiau. Jeigu jau norime būti nuoseklūs, tai kyla klausimas, kodėl viename Vilniaus skvere tebestovi paminklas rašytojui Petrui Cvirkai, kuris 1940 metais padėjo atvežti „Stalino saulę“ į Lietuvą, o miestų ir miestelių gatvės vis dar pavadintos nepaskaitomo proletarinio poeto Juliaus Janonio ar kitos „Stalino saulės“ vežėjos Salomėjos Nėries vardais? Atrodo, kai kurie politikai mano, kad mitologizuotais stabų pašalinimo aktais galima pasiekti esminių permainų. Taip Afrikos gentys su būgnais šoka apie stabus prašydamos lietaus pasėliams, bet kai ilgai nelyja, vienas stabas pakeičiamas kitu.

Sovietmečiu sklandė toks anekdotas: „Kodėl Klaipėdoje šilčiau negu Palangoje?“ – „Todėl, kad Leninas Palangoje su paltu, o Klaipėdoje – su švarku.“ Gedimino Jokūbonio sukurtas Lenino paminklas Klaipėdoje, Lenino aikštėje, iškilo 1976 metais. Jis pakeitė senąjį, stovėjusį prie geležinkelio stoties, apsodintą eglutėmis. Kai eglės išaugo, Leninas atrodė tarsi stovintis miške, tad besiplečiančiam miestui reikėjo naujos aikštės ir naujo Lenino.

Liepojoje Leninas atrodė kaip masyvus boksininkas, Rusijos miestuose stovėjo pusiau banditiška poza – išpūtęs pilvą, atsisagstęs, ranka kišenėje, o Klaipėdoje G. Jokūbonio kūrinys, apdovanotas valstybine premija, buvo estetiškas. Vilniuje, priešais KGB rūmus, stovintis Lenino paminklas, apie kurį nuolat ratus sukdavo milicininkai, buvo labiau tradicinis – vado ranka rodė gal kelią į šviesią ateitį, o gal kryptį pas saugumiečius.

Kai 1990 metais Vilniaus ir Klaipėdos miestų deputatai priėmė nutarimą pašalinti iš aikščių sovietinius paminklus, juos ėmė saugoti sovietų armijos šarvuočiai ir tik 1991 metais Maskvoje žlugus pučui paminklas Leninui išnyko iš Klaipėdos ir Vilniaus miestų ir atsidūrė Grūto parke. Miestų centruose liko tuščios ir nejaukios erdvės. Nei Lukiškių aikštė Vilniuje, nei Atgimimo aikštė Klaipėdoje nėra gyventojų pamėgtos patrauklios vietos.

Nors konkursas Lukiškių aikštei sutvarkyti pajudėjo, vargu ar sutvarkius aikštę ir atsiradus kokiam nors naujam simboliui ši vieta, kur anksčiau buvo atliekamos mirties bausmės, taps patrauklesnė vilniečiams ir turistams, kuriems labiau trūksta fontanų, o ne statulų.

Ką gi, Lenino paminklai turėjo būti pašalinti, bet, pavyzdžiui, Broniaus Pundziaus skulptūrinė grupė „Taikos sargyboje“ ant Žaliojo tilto, sukurta 1952 metais, yra kiek kita istorija. Kaip ir paties skulptoriaus, pasižymėjusio gebėjimu kurti modernią kompozicinę ir plastinę formą, siekiu kurti architektūrai, kūryba. O ir šiaip autorius kalė ne tik sovietines skulptūras, jis tarpukariu sukūrė šventųjų figūras Kybartų, Betygalos bažnyčių altoriams, jo skulptūra puošė Karininkų ramovės fasadą. Maironio biustas Karo muziejaus sodelyje – taip pat jo kūrinys, kaip ir Dariaus ir Girėno bareljefai ant Puntuko akmens, iškalti slapta nacistų okupacijos metais. Ideologijos praeina, o jas šlovinantys kūriniai byloja apie autoriaus talentą. Arba priešingai.

VYGANTAS VAREIKIS

Lietuvos radijo komentaras (VII.16)

GRETA LISAUSKAITĖ

Atspindys

Šitokį miestą bandau jaukintis
primerktomis akimis –

tartum ruoščiausi kada jį palikti,
išmainyti į gražų
kitų kraštų atviruką ar

aukcione parduoti jo
dar dažais atsiduodančius
paveikslus, švelniai

lyg smiltis nuo delno
nubraukusi
trejus artimos
draugystės metus.

Naktimis vis dar imu
purtytis, kai dažų kvapas
įsismelkia ir laikos,
žmonių veidai liejasi
į vieną paletę –
reikia labai pasistengti,
kad atpažintum juose save,

įžiūrėtum blausius miesto ženklus,
reikiamus troleibusų
numerėlius,
mūsų susikirtimus...

Ir, saulei gaubiantis
skraiste, stebėti
apdulkėjusį
palangės veidrodį,

lyg praslinkusį vakaro dangų
su dar nenubraukto
miesto atspindžiu –

Laiku ir nelaiku

Manos iš dangaus galit ir nelaukti

Dykumoje visa izraeliečių bendrija murmėjo prieš Mozę ir Aaroną. Izraeliečiai jiems sakė: „Verčiau būtume mirę nuo VIEŠPATIES rankos Egipto žemėje, sėdėdami prie mėsos puodų ir prisivalgę duonos iki soties! Juk išvedėte mus į šią dykumą visą bendriją badu numarinti!“

Tada VIEŠPATS tarė Mozei: „Tikėk manimi, aš lysiu jums duona iš dangaus. Kasdien žmonės teeina ir tepasirenka tik tiek, kiek pakaktų vienai dienai, kad išbandyčiau, ar jie laikosi mano mokymo, ar ne. Aš išgirdau izraeliečių murmėjimą. Sakyk jiems: „Temstant valgysite mėsos, o rytoj rytą turėsite duonos iki soties. Tada jūs žinosite, kad aš esu VIEŠPATS, jūsų Dievas.“

Vakare pasirodė putpelės ir apdengė stovyklą, o rytą visur aplink stovyklą buvo užkritusi didelė rasa. Rasai nukritus, žiūri – dykumos paviršiuje guli kažkas smulkaus, panašaus į grūdelius – taip smulkaus tarsi šerkšnas ant žemės. Tai pamatę, izraeliečiai klausė vieni kitų: „Kas tai yra?“ – nes jie nežinojo, kas tai buvo. Mozė jiems tarė: „Tai duona, kurią VIEŠPATS davė jums valgyti.“

Iš 16, 2–4. 12–15

Žinoma! Kurgi ne?! Jeigu jau tas Dievas toks kraugerys, kuris tik ir tyko, ką nugalabyti, tai gal tikrai geriau jau mirti sočiai? Prie mėsos puodų ir šlamščiant duoną! Ir didžiulis įtarimas kyla, kad ta didžioji iškoneveiktoji vergija gal visai ir nebuvo vergija. Kur kas matė sočius vergus, sėdinčius prie puodų mėsos? Nebent vergas ir yra tas, kuriam puodai mėsos yra svarbiau už laisvę. Kažkokią laisvę... Kad ir laisvę ištrūkti į alkaną rūstų gyvenimą dykumoje, kur nebus tavimi pasirūpinančio šeimininko, kur viską teks pačiam: ir apsiginti nuo laukinių gyvių ar besibastančių gaujų, ir susirasti maisto ir vandens... Lengva dabar mums, sotiems ir sočioms, kad ir nuvargintiems kapitalistinės vergovės, kraipyti galvą ir baksnoti pirštais į tuos bėdžius izraelitus, kuriuos Mozė (ar, jei labiau patinka, Dievas) išvedė iš Egipto į dykumą – atsiprašau – į laisvę, ir stebėtis, kodėl jie taip Dievu nepasitiki ir laisvės nenori...

Prisimenu, dar visai neseniai, prieš keliolika metų, kai į pototalitarinę Lietuvą plūstelėjo misionieriai iš laisvųjų užsienių, skaitėm ir analizavom šias eilutes, įsivaizduodami, kad Egipto vergovė – tai ta sovietinė imperija, iš kurios Dievas mus stebuklingai ištraukė, ir kad dabar, laukinio kapitalizmo aušroje, nieko kito nebelieka, kaip tik ištverti tikėjime tą laisvę numirti badu ar troškuliu ar būti suėstiems laukinių kapitalistinių kanibalų... Atgal kelio nebebuvo, kad ir kaip galbūt tada atrodė tai didžiulei rinkėjų miniai, prezidentu išrinkusiai ne išlaisvinimo didžiavyrį, o katilus mėsos su bulvėmis primenantį egiptietišką *prorabą*.

Ir kogi skųstis? Dėl ko skųstis? Kuo skųstis? Kad ir tiems izraelitams, kuriems, istoriškai žiūrint, greičiau jau visko pertekusiame Egipte – anų laikų Amerikoj ar Vakarų Europoj – nei totalitarinėj mėsmalėj gerokai įkyrėjo ir kurie dėl laisvės garbinti savo Dievą „pagal savo papročius“, niekam nevaržant iškeliavo į legendinę Pažadėtąją žemę? Na ir kas, kad ilgai įstrigo dykumoje? Tuo labiau kad, kaip matyti, nelabai jie tą Dievą pažįsta nei tų papročių žino, tik Mozę ir Aaroną, kurie jiems duoda naujus, sunkiai suprantamus įsakus, įsakymus, nuostatas. Šiuo atveju nereikėtų pamiršti, kad, sekant biblinę įvykių chronologiją, izraelitai dar nebuvo priėję prie Sinajaus kalno, dar nebuvo sudarę Sandoros su šiuo Dievu, dar nebuvo gavę Toros (krikščionims labiau žinomos sutrumpintu variantu kaip Dekalogas). Tiesa, jie dar turėtų žinoti ir kažkokį Jo mokymą („Kasdien žmonės teeina ir tepasirenka tik tiek, kiek pakaktų vienai dienai, kad išbandyčiau, ar jie laikosi mano mokymo, ar ne“)... Hebrajiškame tekste tai *tora*... Dar iki ją gaunant ant Sinajaus kalno... Hm... Ir ką tokiu atveju daryti? Kas čia per bandymai? Suprantama būtų nebent, jeigu čia būtų ne „mokymas“, o „įstatymas“ (kita šio žodžio reikšmė), turint omenyje šį konkretų nurodymą – rinkti iš dangaus krintantį valgį tik vienai dienai, negalvojant apie rytdieną... Šiaip keistas mokymas – gyventi tik šia diena. Visada pasiruošus rytojaus nesulaukti arba rytoj numirti iš bado. Vienas rabinų komentatorių, XIII a. Katalonijos rabis Rambanas, aiškino šio išbandymo prasmę taip, kad Dievo omenyje buvo mintis: „Ar jie seks mane, net jei neturės maisto kitai dienai?“ O kitas komentatorius iš Maroko, gyvenęs Italijoje XVIII a. pradžioje, komentare *Or Hachayim* („Gyvenimo šviesa“) į Dievo omenį įdėjo mintį: „Ar dabar, kai gyvena visko pertekę, neįdėję jokio triūso, jie skirs savo laisvalaikį Torai studijuoti?“ Gal tikrai šias eilutes galima taip aiškintis – išbandymas laisvalaikiu ir galimybe nebesirūpinti kita diena? Išbandymas gyvenimu tik šia diena, kai iš principo nerenki ir neatidedi maisto kitai dienai, bet ne todėl, kad neturi ir negali turėti! Nekaupi pensijai, nededi pinigų į banką, negyveni amžinoje skoloje kažkam... Juk būna, kas taip ir gyvena. Ir išgyvena... Anarchistai, antikapitalistai, išėję gyventi į miškus ar įsikūrę apleistuose namuose, ar dar kiti, mintantys šiukšlynuose... Bepigu, kai pagalvoji, jauniems, be kūdikių ant rankų šitaip smagintis...

Bet kad ir kaip žiūrėtume, šis tekstas tikrai ne tiems, kurie neturi nieko rytdienai ne dėl išbandymo gerove, krintančia iš dangaus, ir kuriems laisvalaikio per akis. Tik jį ne Torai studijuoti, o darbo paieškai priverstiems skirti, nes rizikuoti ir laukti manos iš dangaus šiandien daugeliui būtų pernelyg beprotiška. Ypač jei namie vaikai alkani ar žiemą ateina milžiniškos sąskaitos už šildymą... Gal kartais kai kam stebuklai nutinka, bet todėl jie ir stebuklai, kad tik kartais kai kam... Nors ne vienas tų mano mylimų rabių aiškino, kad viskas yra stebuklas, net ir rutina tapęs saulės patekėjimas kiekvieną rytą. Na bet negali lyginti kasdienio saulėtekio su maistu, krintančiu iš dangaus. Nebent tik su kas rytą taip pat rutina tapusiu pilvo gurgesiu. Tiesa, krikščionys (ypač katalikai ir stačiatikiai) šį tekstą skaito, tą duoną iš dangaus laikydami Eucharistijos provaizdžiu – ji sotina sielas, suteikdama amžino gyvenimo skonį. (Nors jei tas skonis toks pat prėskas kaip eucharistinio paplotėlio, tai ką žinau? Juokauju, aišku.)

Taigi... Nors ir moko šis tekstas budistinės laisvės (nuo pernelyg didelio rūpesčio dėl rytdienos), neprisirišimo prie gėrybių, krintančių iš dangaus, ir laisvalaikio nešvaistymo veltui imperatyvo, jame akivaizdi dviprasmybė, arba laisvės paradoksas – geriau laisvė mirti sočiam ar alkanam? Ar laukti gėrybių, „krintančių lyg iš dangaus“ iš vieno šeimininko rankų ar iš kito, sunkiai nuspėjamo? (Aktualizuojantiems komentatoriams vis užmirštant, kad visos tos gėrybės niekaip neapsieina be vergiško darbo ir kad laisvalaikį dažnam tenka išsikovoti, išplėšti iš nesibaigiančių darbų rutinos, kas laisvę dykumoje, pakeliui į Pažadėtąją žemę, ima kaustyti kitokiomis grandinėmis...) Ir supranti, kad tai, į ką tada išėjome kaip į laisvę, buvo laisvė NEIŠLAIKYTI to išbandymo – ne laukti manos iš dangaus, pasikliaujant kokiais nors šeimininkais (šiapusiniais ar neregimais, transcendentiniais), kurie viskuo pasirūpins, o patiems imtis triūso ir rizikos.

-akp-

IVÁN ULCHUR COLLAZOS

García Márquezas: mediniu veidu

Ivánas Ulchuras Collazosas – kolumbietis, gyvenantis Ekvadore. 1987 metais Ostine (Teksase) įgijo ispanakalbių amerikiečių literatūros daktaro laipsnį. Buvo dienraščių „El Comercio“ ir „Hoy“ apžvalgininkas. Žymiausia esė knyga – „García Márquezas: apie juoką ir kitus viešpatavimus“ (*García Márquez: del humor y otros dominios*, 1997). Yra išleidęs dvi trumpų apsakymų knygas; naujausia knyga – romanas „Nepaslėptieji Magnuso Šorterio gyvenimai“ (*Las no veladas vidas de Magnus Shorter*, 2004). Nuo 1988-ųjų dėsto literatūrą *San Francisco de Quito* universitete.

Ar egzistuoja tikslus ir vienintelis magiškojo realizmo apibrėžimas? O gal verta permąstyti nepajudinamus šio jau daugybę kartų tyrinėto literatūrinio fenomeno pagrindus? Diskutuojant apie tariamai išskirtinę Lotynų Amerikos manierą vaizduoti tikrovę, visada naudinga (ir lengviau akademiniu atžvilgiu) sugrįžti prie to, kas paprasčiausia, dar kartą persvarstant dalykus, turėjusius įtakos labiausiai su minėtuoju reiškiniu siejamo kūrėjo darbams. Kolumbijos rašytojas Gabrielis García Márquezas, laikomas reprezentatyviausiu atstovu, yra išsakęs koncentruotų ir griežtų minčių, jas ir apsvarstysime tarsi egzogenišką pratarmę, siekdami išsiaiškinti, ar turime specifinį, markesiškąjį apibrėžimą, sutampantį su oficialiaisiais arba tiesiog kitų autorių apibrėžimais, o galbūt ir jiems prieštaraujantį.

Ontologinė versija: įstabioji tikrovė *(lo real maravilloso)*

Akcentuoti skirtumus tarp įstabiosios tikrovės, kurią tiek teoriškai, tiek praktiškai yra nagrinėjęs Kubos rašytojas Alejo Carpentieras, ir magiškojo realizmo – nenaujas dalykas. Kritikas Alexis Márquezas teigia, kad romane „Šios žemės karalystė“ *(El reino de este mundo)* ir esė rinkinyje „Sąlyčiai ir išsiskyrimai“ *(Tientos y diferencias)* Carpentieras plėtoja Lotynų Amerikos kaip įstabiosios tikrovės žemyno fiziniu, istoriniu ir psichologiniu požiūriu idėją:

Tai, ką gynė Carpentieras, buvo Lotynų Amerikos įstabiosios tikrovės savitumas. Kitaip tariant, įsitikinimas, kad įstabioji tikrovė glūdi mūsų fizinėje, istorinėje ir psichologinėje realybėje ir sudaro žemyno identiteto, išsiskiriančio iš kitų tautų, pagrindą.

Yra žinoma, kad tuojau po apsilankymo Haityje Carpentieras ėmė pabrėžti ypatingą mūsų rasinio sinkretizmo *(mestizaje)* charakterį: europiečių, indėnų ir juodaodžių kraują, sudariusį svarbiausių mitinių charakteristikų etninį kryžių. Carpentierui amerikietiškoji tikrovė įstabi todėl, kad ir rasių įvairovę nulėmę įvykiai ypatingi, nutolę nuo to, kas įprasta, kasdieniška: nepriklausomybės kovų didvyrių gyvenimai, konkistos aplinkybės, natūrali amerikietiškoji tikrovė, epinė-kolektyvinė istorija, stebuklai kaip šio unikalaus sinkretizmo padarinys.

Prisiminkime, kad įstabiosios tikrovės idėją Carpentieras ir Miguelis Angelis Asturias pasiskolino iš paryžiečių siurrealistų patyrimų. Abu pietų amerikiečiai perėmė mintį, kad tai, kas yra *įstabu* ir siurrealistų išgauta vaizduotės laboratorijoje, siekia dar Amerikos priešistorę.

Reikia sutikti su Alexiu Márquezu, kad tokia identiteto versija galėtų būti vadinama ontologine; nors ši ir nebūtinai vienintelė, magiškasis charakterio pradas – dominuojantis. Kitaip tariant, magiškoji tikrovė *(lo real mágico)* nėra sukonstruota; ji ateina iš mūsų įstabios pulsuojančios amerikietiškosios kasdienybės.

Vienas tokių šiurpiai įstabių įvykių – Amerikos užkariavimas, kuriame viskas įmagnetinta nepaprastų dalykų. Remdamasis jais, rašytojas Germánas Arciniegasas yra pasakęs, kad labiau už šunis, žirgus ir paraką lemiančiu dalyku buvęs prietaringas mąstymas, kurį riterių romanai įskiepijo indėnų užkariautojų ir metraštininkų – „tautos, dievinusios neregėtus žygdarbius“ – sąmonėn, ir šie griebėsi prikelti mitus, randamus tokiuose tekstuose kaip „Amazonės“ ar „Amžinos jaunystės šaltinis“. Amerika laikyta utopija arba vieta, kur konkretūs europietiški mitai pagaliau bus išmėginti ir, įgyvendinant daugelį iliuzijų, paversti realybe.

Kada įstabiosios tikrovės konceptas virsta magiškuoju realizmu? Rašytojas Miguelis Angelis Asturias, lydėjęs Carpentierą į Paryžių, o vėliau ir perujietis José María Arguedasas padaro išvadą, kad magiškoji tikrovė iš tikrųjų glūdi mitinėje indėnų pasaulėvokoje. Užtenka paskaityti majų kičių epą „Popol Vuh“, arba kitaip – „Patarimų knygą“, kad įsitikintume šiuo natūroje slypinčiu magišku, mitiniu ir religiniu pradu.

Alexis taip pat primena, kad 1925 metais, apibūdindamas poekspresionistinę tapybą, vokietis Franzas Rohas pavartojo *magiškojo realizmo* terminą ir šį, atkeliavusį į Pietų Ameriką, pasičiupo Venesuelos poetas Vicente Garbasi. Vėliau, 1948 metais, kalbėdamas apie žmogų kaip paslaptį ir poetiškas tikrovės pranašystes, Venesuelos rašytojas Arturo Uslaras Pietri terminą pritaikė tam tikro pobūdžio apsakymams.

Tiesa ta, kad tuo pačiu metu Carpentieras ir Asturias atkreipė dėmesį į tai, kad siurrealistai pabrėžia įstabųjį, mitinį Amerikos „primityvumą“. Kaip aiškina rašytojas Fernando Cruzas Kronfly, šie du kūrėjai turėjo išvykti svetur tam, kad akis į akį susidurtų su tenykšte pasaulėjauta:

Indėniškoji Amerika buvo kitokios pasaulėvokos įrodymas; čia į nepakartojamą visumą meistriškai jungėsi tai, kas racionalu ir iracionalu, sąmoninga ir nesąmoninga, sapnas ir tikrovė. Tradicinė logika laužyta, žodžiai net turėję molio – pirmapradžių gelmių, iš kurių ir atėjo, – kvapą.

García Márquezas ir magiškojo realizmo versija

Pabudęs vieną rytą iš neramaus miego, Gregoras Zamza pasijuto pavirtęs baisingu vabalu. Jis gulėjo lovoje ant kietos kaip šarvas nugaros ir, mažumą kilstelėjęs galvą, matė savo išgaubtą rudą pilvą, suskaidytą suragėjusių lankų, pridengtą vos besilaikančios antklodės (Franzas Kafka, „Metamorfozė“, vertė Teodoras Četrauskas).

Pradėję tyrinėti Kolumbijos rašytojo žurnalistinės karjeros pradžią, sužinotume, kad jaunajam reporteriui Karibus rūpėta parodyti ne tik tokius, kokie jie buvo, bet ir tokius, kokie galėjo būti, o šitokiam vaizdavimui konkrečių faktų nereikėjo. Būtent dėl šios priežasties García Márquezas ontologinę prasmę nurodo ne kaip vienintelę išeitį, o tiesiog kaip vieną iš būdų papasakoti šią Karibų kasdienybę. Rašytojas teigia siekiantis kuo įtikinamiau papasakoti istoriją, tarsi „mediniu veidu“, neleisdamas įtarinėti, atsirasti menkiausiai abejonės raukšlelei.

Márquezas prisimena, kaip jo senelė Tranquilina Iguarán, kilusi iš Guachiros, „mediniu veidu“ pasakodavusi istorijas apie dvasias, kaip jo teta Francisca Cimodosea rastą deformuotą kiaušinį palaikė baisinguoju bazilisko kiaušiniu ir įsakė įmesti į laužą.

Kiek vėliau toks kalbėjimas „mediniu veidu“ tapo maniera arba stiliumi, laikytais gebėjimu *neįtikėtina* paversti *savaime suprantama*. Šis intuityvus mokėjimas pajusti ir perteikti *nepaprasta*, viską paversti į kasdienybės materiją, kilęs būtent iš moteriškosios – ne tokios praktiškos ir įtarios – rašytojo giminės pusės.

Dar vėliau, praėjus trisdešimčiai metų, meksikietiškos tradicijos kelyje netikėtai atsiranda „Šimtas metų vienatvės“. Dasso Saldívaras pasakoja:

Turint galvoje tai, kad heterogeniškam Makondo pasauliui virsti tikrove reikėjo visiškai pavergiančio kalbėjimo, greitai suvokta, jog problemos sprendimas būsiąs grįžimas prie ištakų: „Šimtas metų vienatvės“ turėjo būti papasakota tuo pačiu „mediniu veidu“, kokiu senelė Tranquilina Iguarán Cotes vaikystėje jam pasakodavusi fantastiškas istorijas, tuo pačiu veidu, kokiu jis prisiminė matęs tetą Franciscą Cimodoseą Mejíą įsakinėjančią grupelei vaikų, kad šie Arakatakos namų kieme sukurtų laužą ir sudegintų „bazilisko kiaušinį“.

Greta paveldėto gabumo pasakoti šitaip įtikinamai, García Márquezas savo draugui Plinio Apuleyo Mendozai yra užsiminęs, kad 1947-aisiais, kai būdamas devyniolikos metų studijavo teisę Bogotoje, perskaitė Kafkos „Metamorfozę“ ir liko apstulbintas. Rašytojas pasakojo, kaip, pirmtako įkvėptas, suvokė kitokios stilistinės manieros galimybę, ir šios manieros ištakos siekė ramiausiu veidu senelės porintas fantastiškiausias istorijas. Tai, kas Kafkos įtvirtinta kaip literatūra, knyga, García Márquezui buvo žodinio pasakojimo tradicija šeimoje. „Metamorfozės“ paliktas įspaudas, rašytojo Mario Vargaso Llosos pavadintas „kultūriniu demonu“, kolumbiečiui tapo akstinu: kitą dieną, vis dar pakerėtas, García Márquezas parašo savo pirmąjį apsakymą „Trečiasis susitaikymas“ *(La tercera resignación)*.

Galima sakyti, kad pirmoji García Márquezo magiškojo realizmo idėja yra kilusi iš ekspresyvaus mėginimo bejausmiu veidu papasakoti tai, kas *nepaprasta*. Vėliau García Márquezas šią reprezentacijos formą dar patobulins sistemingu itin paveikių stilistinių priemonių, iš kurių svarbiausios – hiperbolė arba perdėjimas, vartojimu.

Minėtoji figūra, būdinga ne tik García Márquezo kūrybai, bet ir Kolumbijos tapytojo Fernando Botero darbams, sieta su grotesko estetika ir paradoksaliąja kūniška deformacija, priklausančia Rabelais tradicijai:

Hiperbolizmas, skaldantis harmoniją, demonstruoja kūną, kuris judėdamas tįsta ir laužydamas proporcijas sudarko įprastą pavidalą. Kūną, kuris, susidurdamas su pasauliu, nujaučia chaotišką objektyvią tikrovę ir dalykų lemtį. Kad gyvuotų laike, jam reikia ne amžinybės, o žūties; mirties metafora, kaip pabrėžia Freudas, negali išsižadėti skausmo ir neapykantos (Juan Molina Molina, „García Márquezas ir Botero: hiperbolės hiperbolė“).

Alexis Márquezas tvirtina, kad hiperbolizuodamas, perdėdamas, nuo įprastų bruožų pereidamas prie tikrovėje neįmanomų, „iš neišsenkančio vyriškumo, paženklinto gausybe tatuiruočių įvairiausiomis pasaulio kalbomis“, Kolumbijos rašytojas kuria tokius personažus kaip pulkininkas donas Aurelianas Buendija – jį regime „Šimte metų vienatvės“.

Žavingas šis personažų fiziologijos sumitinimas, kurio perteklius – tai ekspresyviųjų manipuliacijų pasekmė, o šios kaltininkas autorius daro kokybišką šuolį nuo *įprasta* link *liaudiškai stebuklinga*, išsipučiantį iki juoko ar gando, kuris galiausiai nutraukiamas erzelio. Paveikumo, įtikinamumo dėlei viskas perdedama, padidinama.

Išgalvotas, tačiau įtikinamas pasakojimas implikuoja nebylų sutikimą su mumis, skaitytojais. Mūsų tiesos, apčiuopiamų ir įrodomų dalykų troškimas neatsilaiko prieš lemties jėgą; įsileistos net ir neįtikimiausios istorijos patikliai sielai rodosi tikresnės už paprasčiausius, realiausius dalykus.

Pabaigoje: neįsikibkime Alexio Márquezo teiginio, kad įstabioji tikrovė, būdama ontologine kategorija, nurodo kerinčios amerikietiškosios tikrovės percepciją. Priešingai, magiškąjį realizmą laikykime estetinės raiškos būdu, stilistine manipuliacija, tiksliau – naratyvine technika. Kita vertus, nepamirškime ir fakto, kad Carpentiero įrodinėta nepaprasta amerikietiškoji kasdienybė, jos įgimtas dvilypumas rodo to, kas *keista*, sugyvenimą su tuo, kas paprastai vadinama normaliuoju pasauliu.

Mus, Makondo gyventojus, įstabioji tikrovė skatina užbaigti šiuos svarstymus, kad pagaliau priprastume, nesistebėtume ir liktume tik skaitytojais.

Šiame straipsnyje išanalizavome vos keletą išorinių veiksnių, turėjusių įtakos García Márquezo kūrybai. Didžiuoju iššūkiu lieka mėginimas prasiskverbti į „Šimtą metų vienatvės“, svarbiausią rašytojo kūrinį, kad perprastume įspūdingo pantagriueliško žaismo paslaptis.

Cituoti darbai

Márquez, Alexis. „Alejo Carpentier teorías del barroco y de lo real maravilloso“. Nuevo texto crítico. Año III. No. 5. 1990. Stanford University, Stanford, California.

Cruz Kronfly, Fernando. „El realismo maravilloso y sus precursores en América Latina“. *La sombrilla planetaria*. Santafé de Bogotá: Planeta, 1994.

Saldívar, Dasso. *García Márquez, El viaje a la semilla, La biografía*. Bogotá: Alfaguara, 1997.

Molina Molina, Juan. „García Márquez y Botero: La hipérbole de la hipérbole“. Bogotá: Diario El Espectador, Suplemento dominical. s. f.

„Afese“, 2007, Nr. 46
Vertė Giedrė Tatarūnaitė

Apie labdarą, dvasios grožį ir kitas banalybes

Jei kada apsilankysite *Tate Britain* muziejuje, stabtelkite salėje, skirtoje XVIII a. tapybai. Šio laikotarpio tapytojai buvo didūs politinės propagandos meistrai. Ryškiausiu tokios propagandos šedevru tikriausiai reikėtų laikyti 1793 m. Davido sukurtą „Marato mirtį“. Tačiau iškilių estetinės propagandos kūrėjų, ne ką prastesnių už Davidą, būta ne vien Revoliucijos šaly, bet ir Edmundo Burke'o gimtinėje. Tuo įsitikinti nesunku užklydus į mano minėtą salę. Na, gerai, gerai, jie galbūt neprilygo Davidui, bet vis tiek gebėjo įtikinti.

Dėmesio vertas Williamo Beechey paveikslas „Sero Francio Fordo vaikų, aukojančių monetą benamiui berniukui, portretas“, vaizduojantis rausvaskruosčius Fordo vaikus, tiesiančius monetą apskretusiam, ašarojančiam berniukui. Seras Francis Fordas buvo klestintis vergvaldys, o Beechey paveikslo tikslas, matyt, buvo suduoti atsaką vergovės „kritikams“. Atseit Anglijoje daugelis šeimų gyvena skurde, tad geriau stenkitės pasirūpinti savais, užuot simpatizavę vergams ir skleidę jakobiniškus paistalus. Be kita ko, tapytojas stengėsi paviešinti kilnias sero Francio Fordo savybes: jo altruizmą, krikščionišką pasiaukojimą, meilę savo šaliai – ir, žinoma, parodyti, koks nuostabus Fordas yra tėvas, skiepijantis savo vaikams gražiausias vertybes, garbinantis buržuazinės šeimos penatus. Tačiau seras Francis Fordas – praktiškas žmogus; nors už verslo ribų jis yra tauriausias filantropas – kai kalbama apie verslą, bet koks dvasingumas turi likti nuošaly.

Ne paslaptis, kad visais laikais didžiausio masto labdara užsiimdavo aukščiausio kalibro banditai. Užtenka pažvelgti į sumas, surinktas popiežiaus Jono Pauliaus II numylėtinio Kristaus legiono įkūrėjo Marcialo Macielo, pagarsėjusio pedofilijos skandalais, arba į sumas, kurias Motinai Teresei aukojo Haičio diktatorius François Duvalier ir korumpuotas bankininkas Charlesas Keatingas (teismo procesui pastarojo korupcijos byloje vadovavusiam teisėjui palaimintoji rašė laiškus, prašydama atsižvelgti į Keatingo labdaringą veiklą, pažvelgti į jo širdį ir elgtis taip, kaip elgtųsi Jėzus).

Aptardamas labdaros problemą iš universalistinės pozicijos, Slavojus Žižekas argumentuoja, kad, pavyzdžiui, labdara, siunčiama į trečiąsias šalis iš Vakarų, yra kapitalistinės sąžinės apsivalymas, iš esmės labiau vulgarus ir kritikuotinas nei sveikintinas reiškinys. Chamų polinkį, net jų aistrą daryti gerus darbus nesunku suprasti. Žinoma, aukojimo aktas yra indulgencija. Labdara (vieša, ne benamiui paaukoti pinigai – tyliai, niekam tuo nesigiriant), jei norite, yra tam tikras procentas, mokamas sąžinei, tarsi nerašytas pajamų mokestis. Apskritai viešai demonstruojamas gerumas visada yra įtartinas. Hannah Arendt, kiek pamenu, yra rašiusi, jog gėris, kad liktų gėriu, privalo būti privatus.

•

Vaikystėje man atgrasūs atrodydavo geri vaikai. Mokytojų numylėtiniai, šaunuoliai, skundikai, mokyklos prezidentai. Atgrasūs jie man atrodydavo ne todėl, kad aš buvau blogas vaikas, bet todėl, kad jų elgesys, jų balsas, juokas ir manieros visų pirma estetiškai man būdavo šlykštūs. Ir nenuostabu, juk estetiškai nieko nėra nuobodžiau už tvarką, už tiesią liniją, o konformizmas yra nuklydimo nuo normos priešas. Beje, viena bendraklasė, antroje klasėje mokytojai įskundusi mane ir mano suolo draugą dėl riebiais juodais žymekliais prirašinėtų kalambūrų ant elektros skydinės, šiaip bjaurus vaikas, vėlesnėse klasėse užsiiminėjo labdaringa užklasine veikla, tapo nare organizacijos, padedančios daugiavaikėms šeimoms.

Ivan Semesiuk. Bratello. 2005

Estetika – etikos motina, sakė Brodskis. Šios ištaros kilmė glūdi Platono filosofijoje: „Valstybėje“ Sokratas Glaukonui aiškina, kuo skiriasi įvairūs muzikinės harmonijos tipai ir kokias asmens savybes jie lavina. Kariams, pavyzdžiui, derėtų klausytis dorėninio ar frigiško tipo muzikos, ugdančios narsą, ir vengti jonėninių melodijų.

Tačiau kaip, remiantis platoniškuoju estetiniu-etiniu požiūriu, paaiškinti paradoksalų vulgarių žmonių polinkį ne tik geriems darbams, bet ir „grožiui“? Žmonių, kalbant Spinozos terminais, kurių gyvenimui vadovauja žemiausio lygmens protas – vaizduotė. (Tikslumo dėlei reikėtų priminti, kad Spinoza, kalbėdamas apie vaizduotę, neturėjo galvoje meninės, kūrybinės pajautos. Apie vaizduotę Spinoza kalbėjo kaip apie klaidingą mąstymo formą, vedančią į prietarus ir banalybes. Tiek dėl sąvokų.) Vulgarių žmonių vaizduotė visada reikalauja to, kas yra „gražu“, dailu ir tvarkinga, kas nedirgina akių ar klausos. Kitaip tariant, kas neatrodo ir neskamba „keistai“. Tiesą sakant, dažnai šie žmonės net yra linkę išreikšti tam tikrą estetinį protestą, susidurdami su „negražiu“ menu. Neduok Dieve eilėraštis nesurimuotas, o jei jame kaip meninė išraiškos priemonė dar ir vartojami žodžiai, pasiskolinti iš jų pačių vulgaraus leksikono, jie tiesiog įsiunta: „Aš nors ir ne specialistas, bet tikrai atpažįstu, kas yra menas, o kas – nesąąąmonė.“ Nors kartais sakinio be keiksmažodžio jie suregzti nelabai pajėgia, savo mylimąsias vadina švelniausiais vardais, pasiskolintais iš pasakų apie gyvūnėlius. Ši vidinė prieštara yra tiek estetinė, tiek etinė, *estetetinė*, jei norite naujadaro; štai, tarkime, Salmanas Rushdie romane „Žemė po jos kojomis“ vaizdžiai aprašo vieno pagrindinių knygos veikėjų tėvą Darių Kserksą Kamą, kuris įniko į opijaus liūną ir orgijas ir kuo labiau degradavo, tuo nuožmiau ėmė savo vaikus kaltinti moraliniu supuvimu, nusigręžimu nuo tradicinių vertybių. Kitas, ne mažiau ryškus pavyzdys randamas Stefano Zweigo aprašytoje jo vaikystės Vienoje („Vakarykštis pasaulis. Europiečio prisiminimai“); Zweigas knygoje rašo, kad tais laikais niekas nekalbėdavo apie seksą, moterys vyro akivaizdoje nedrįsdavo ištarti žodžio „kelnės“, vaikams buvo skiepijamos tradicinėmis vadinamos šeimos vertybės, tačiau tuo pat metu prostitucija klestėjo kaip niekad, o centrinėse Vienos gatvėse kas penktame name buvo įsikūrusi venerinių ligų klinika. Bijau, kad „tradicinės šeimos“ politika šiandien gali sukelti panašias pasekmes. Ir aš visai rimtai.

•

Anoje *Tate Britain* ekspozicijų salėje kabo tendencingas Joshuos Reynoldso tapytas Francio Beckfordo portretas. Beckfordas buvo sūnus vieno turtingiausių anglų, Jamaikos gubernatoriaus, susikrovusio turtus iš vergijos ir cukraus (prekės, istoriko Erico Hobsbawmo žodžiais tariant, labiausiai apkartinusios daugelio žmonių gyvenimą). Drobėje Reynoldsas jaunąjį Beckfordą pavaizdavo kaip tikrą džentelmeną, vilkintį pačiais madingiausiais to meto rūbais. Reynoldso paveikslas – tai tarytum *advertaizingas*: „Jei nori tapti džentelmenu, renkis kaip Bekis!“ Šiame amžiuje, galimybių amžiuje, kai paprastas, apsukrus *self-made* prakutėlis galėdavo tikrąja šio žodžio prasme užsidirbti socialinį statusą, ėmė didėti poreikis visokiems aristokratiškiems *pribumbasams*, išpopuliarėjo ir sparčiai augančios bei turtėjančios vidurinės klasės moterims skirtos knygutės, mokančios gerų manierų, prideranačių tikroms aristokratėms. Hobsbawmas, aptardamas to meto turtėjančio ir augančio *petite bourgeoisie* sluoksnio pinigų švaistymo įpročius, liūdnai konstatavo, kad niekas šių neįtikėtinai sparčiai besikaupiančių turtų net nemėgino skirti socialinėms sąlygoms gerinti. Galbūt išimtimi galėtume laikyti žymųjį puodžių, Charleso Darwino senelį Josiah Wedgwoodą (turbūt ryškiausią vadinamojo *self-made* verslininko pavyzdį), kovojusį prieš vergiją.

Žiūrėdamas į šią šiaip jau labai gerą Reynoldso *chaltūrą* prisiminiau vieną pažįstamą iš paauglystės laikų, iš menų gimnazijos. Kažkada jis *gavo chaltūrėlę* – vienas verslininkas jo paprašė ant miegamojo lubų nutapyti angelus auksiniuose debesyse. Būtinai norėjo auksinių, ir taškas. Tasai verslininkas, kaip aš spėju, iš treninguoto plebso atstovo virtęs kostiumuotu patricijumi, „respektabiliu žmogumi“, nutarė, kad jo namams reikėtų šiek tiek „aukštosios kultūros“. Mano bičiuliui baigus darbą, verslininkas, vieną ranką laikydamas kišenėje, o kita žaisdamas BMW rakteliais, užvertė galvą į lubas, kaži kaip keistai atviepė apatinę lūpą ir ištarė: „Gražu, gražu... zajabis, karoče.“

JURGIS VININGAS

Kur dingsta siela

Dažnai galvoju apie viduramžius, tik ne dėl to, kad tai būtų susiję su temų savo pamąstymams stygiumi.

Ir ne dėl to, kad išmesdamas į apyvartą kokį nors mažiau žinomą faktą noriu kam nors pasirodyti žinantis kažką, o ne nieko.

Ne.

Dažnai galvoju apie viduramžius ir klausiu savęs norėdamas išmatuoti, kiek manyje dar yra likę tos epochos nuosėdų.

Juk ta epocha, jos ideologija ir prievartos bei represijų sistema daug įnešė į sielas dalykų, kurie išlenda ne tik nakties košmaruose, bet ir šiaip kasdienybėje, pasireikšdami mintimis, stabtelėjimais ar aiktelėjimais, žinoma, ir įvairiomis fobijomis, už kurių neretai kyšo ir didesnis ar mažesnis bažnyčios bokštas, bet čia ne kaltinamąja intonacija kalbu, ne, praeities nėra ko šaudyti, nes jos jau nėra, taip sakant, taikinys pabėgęs arba, kaip dainavo mano mėgstamas (ne tas žodis!) B. Grebenščikovas, „pokrylis mchom štyki...“

Taigi judam atgal į viduramžius.

Riba tarp viduramžių ir modernybės eina ne tiek laike, kiek galvoje – tokia mano tezė. Iš asmeninio neurotinio, sakyčiau, patyrimo.

Juk kiek iš ekstravertinių viduramžių pereisi į intravertinius moderniuosius laikus, tiek ir būsi modernus žmogus.

Taigi mes kaip ir atsiduriame ties sielos, dvasios reikalais ir klausiame nedrąsiai: o kas ta siela, o kur ji dingsta?

Imperatorius Frydrichas I Barbarosa, būdamas viduramžių žmogus, galėjo sau leisti eksperimentuoti: į molinį ąsotį aklinai uždarė žmogų (nepainiokite to su komiška situacija gruzinų komedijoje „Ąsotis“) ir tokiu būdu jį nužudė, tik iš mokslinio intereso tikėdamasis, kad atidaręs ąsotį galės pamatyti, kaip siela išskris į dangų (kadangi žmogus kankinio mirtimi mirė dėl mokslo, tai, suprantama, jam vieta tik ten) arba susmegs į žemę (taip juk vaizdavo dailė tuos „reikalus“, o imperatoriaus būta praktiko).

Nepamatė.

Kaip nerado jokių pėdsakų lavonus skrodę medicinos pionieriai ir profesoriai su savo studentais.

Bet dėl to žmogus pagaliau nenustojo tikėti sielos egzistavimu, nes jis yra daugiau negu gyvulys ar žvėris, ką ir kalbėti apie paukštį ar augalą.

Pagaliau nelabai svarbu – tiki ar netiki, svarbu yra tai, kad žmogus, tapęs modernesnis, negu buvo viduramžiais, pamatė save beveik tiesiogine prasme.

Individualumas, kuris ankstesnėje epochoje buvo slopinamas (gal ir neslopinamas, o tik niekam nereikalingas arba dėl techninių sumetimų, popieriaus, papiruso stokos ir kitokių „stokų“ neaprašinėjamas, netapomas), staiga tapo dominuojantis. Ne be reikalo R. Descartes'as išdidžiai pareiškė, kad egzistuoja tas, kas mąsto.

Žmogus išdrįso nusitapyti savo portretą ir ne kur nors, bet savo namo, buto viduje, interjere, kas viduramžiais buvo neįmanoma.

Frydrichas I Barbarosa nieko nesuprato atidaręs ąsotį su tuo istorijai nežinomu nelaimėliu, o modernus žmogus pažvelgė į save veidrodyje ir pasakė – štai žmogus.

Ir, atrodo, viskas stojosi į savo vietas, siela niekur nedingo, ji sugrįžo į individą ir žmogus pažvelgė už horizonto. Jo nebetenkino Bažnyčios pasakymai, kad ten (už horizonto) gyvena pabaisos ir liūtai.

Va taip ir matuoji tuos viduramžių likučius savyje, klausdamas ir eidamas pirmyn, žinodamas, kad kito kelio nėra, tik klausti ir žvelgti už horizonto, žinant, kas ten yra, ar numanant, kas gali būti, ir tai yra gerai.

JONAS KIRILIAUSKAS

Menas oligarcho skoniui

Apsilankymas Pinčuko meno centre Kijeve

Pinčuko meno centre fotografuoti negalima. Apsauginis dalykiškai apžiūri rankines. Atiduodam fotoaparatus (gerai, kad telefonų neatima), lipam aukštyn. Liko dar 5 aukštai. Lipdama negaliu apsispręsti, kas įdomiau – Anisho Kapooro paroda ar pats apsilankymo garsiajame Pinčuko meno centre faktas. Juk apie abu esu girdėjusi ne vieną kartą, tegu ir skirtinguose kontekstuose. Nenuvylė abu. Kapooras žaismingai tęsia rimtas architektūrinės erdvės studijas, Pinčuko meno centras tampa dviprasmišku Kijevo meno pasaulio, o gal net ir paties Kijevo atspindžiu.

Beveik trijų milijonų gyventojų miesto centras. Pastatas priešais centrinę turgavietę, kažkuo primenančią Vilniaus Halės turgaus pastatą, tik daug didesnę ir prašmatnesnę. Su vitražais, mozaikomis, daug didesniais ir kvapnesniais pomidorais, putliomis avietėmis, įspūdingomis arbūzų barikadomis, šviežiomis žuvimis ant ledo, ikrais ir jaunučiais viščiukais. Visa tai perėjus tereikia persiirti per pėsčiųjų perėją ir lipti laiptais aukštyn, į XXI amžiaus kolekcininko ir mecenato lizdą. Viktoras Pinčukas (g. 1960) (nepainioti su malūnininkų dukras viliojančiu šlubu lietuvišku Pinčuku) – vienas garsiausių Ukrainos oligarchų. Toliau galimi įvairūs šios istorijos tęsimo būdai. „Viktoras Pinčukas – žmogus, kurį lengva pamėgti. Jis juokingas, žavus ir šnekus. Ir labai, labai turtingas“, – rašo Kijeve apsilankęs „The Art Newspaper“ žurnalistas. Kiti, anoniminiai, balsai teigia, kad turtai ir įtaka įgyti abejotinomis aplinkybėmis, o meno mecenavimas tėra tik gudravimas siekiant bent kiek pagerinti reputaciją namie ir užsienyje. Pati dešimtojo dešimtmečio pradžia, privatizacija, metalurgija, o be to, žmona – buvusio Ukrainos prezidento Leonido Kučmos dukra... Bet koks mums, turistams, skirtumas? Juo labiau kad net patys ukrainiečiai sutinka, jog Pinčukas čia įvedė madą domėtis menu. Turtingų verslininkų žmonos supranta, kad turėti nuosavą galeriją daug *krūčiau* nei koks banalus grožio salonas. O ilgainiui, žiūrėk, pripranta prie meno ir jo žargono, išlavina skonį ir leidžia uždirbti menininkams bei kuratoriams, gal tik dailės kritikams sunkiau einasi. Ir kai krūpteliu pamačiusi šalia spaudos kiosko didelę kultūrinio žurnalo „Art in Ukraine“ ukrainiečių ir anglų kalbomis reklamą, vietiniai reaguoja ramiai – 10 litų kainuojantis spalvotas geros kokybės periodinis leidinys leidžiamas tik 10 tūkstančių egzempliorių tiražu.

Autorės nuotrauka

Bet eime pagaliau į muziejų. Laiptai statūs, bet šviesūs. Apsauginiai apačioje jau nutolo, tačiau šviesiai mėlyni marškinėliai, juodos kostiuminės kelnės ir trumpai kirpti plaukai lydės per visus aukštus. Kiekvienoje salėje, kiekviename aukšte po kelis. Kartais praeidami net prisilies ir lengvai stumtels nuo savo kelio. Žinoma, liks nepastebėtas pasipiktinusios šiaurės europietės žvilgsnis. Atsainiai suplos delnais ir šūktels, kad telefonu kalbėti negalima. Čia Ukraina, viskas truputį kitaip. Bet įėjimas – nemokamas.

Kapooras įspraustas į nedideles, bet gausias muziejaus sales. Nuotraukose viskas atrodo tiesiog puikiai, tačiau tas nuolatinis ėjimas iš salės į salę ir lipimas laiptais šiek tiek spaudžia. Pavydas irgi truputį spaudžia, nenuneigsi. Pinčuko kolekcijos koncepcija aiški ir paprasta. Taip, sako jis, man patinka Picasso ar Rothko. Tačiau jis supranta, kad niekaip nepavys gerokai anksčiau pradėjusių šio meno kolekcininkų. Todėl perka tik šiuolaikinį, XXI amžiaus, meną. Žinoma, patį madingiausią. Pinčuko kaip meno kolekcininko ir mecenato istorija prasidėjo 2005 metais. Apsilankė žmogus Venecijos bienalėje, po kelių mėnesių įsigijo reikiamą pastatą, o po metų jau atidarė muziejų. Vakarų meno pasaulis žagtelėjo ir pražydo šypsenomis. Tate'o, Guggenheimo, MoMa muziejų direktoriai mielai dalyvauja Pinčuko rengiamo konkurso „Future Generation Art Prize“ komisijoje. Konkurse gali dalyvauti menininkai iki 35 metų iš viso pasaulio, o nugalėtojas gauna 100 tūkstančių JAV dolerių prizą.

Penktasis muziejaus aukštas skirtas kartais keičiamai kolekcijos ekspozicijai. Damieno Hirsto tapyba, Andreasas Gursky, Jeffas Koonsas, Takashi Murakami – visi tie, apie kurių kūrybą jau senokai nebekalbama, tik skaičiuojami už juos sumokėtų dolerių, eurų ar svarų nuliukai. Pinčukas Ukrainos meno pasaulyje kartais kritikuojamas už tai, kad pernelyg mažai dėmesio skiria vietiniams menininkams ir jų darbams. Jis to ir neslepia – net muziejaus komandoje pagrindines pozicijas užima vakariečiai. Tačiau nėra ir taip blogai – šalia pasaulinių įžymybių ekspozicijoje yra Boriso Michailovo fotografijos ir jauno tapytojo Artiomo Volokytino, realistiškai tapančio figūrinius paveikslus, darbai. Ukrainos menui skirtas ir visai nedidelis, atokus kampelis. Šiuo metu čia rodoma įdomios Ukrainos skulptorės Žanos Kadyrovos konceptuali instaliacija. Nelabai įdomi, tačiau sukurta Pinčuko meno fondo užsakymu.

Įžengus į paskutinį, šeštą, meno centro aukštą, lengvai apakina baltuma. Akimirksniu suprantu, kad kavos čia negersime. Ant nepriekaištingai baltų grindų, tarp baltų sienų stovi baltutėliai kavinės baldai. Pro langus – Kijevo stogai. Prie baro nuobodžiauja stilingas barmenas, tuščia. Pernelyg sterilu, pabrėžtinai brangu ir nejauku. Suprantam „savo vietą“ ir parodos aptarti lipame laiptais žemyn, į gatvę. Bet ir ten neatsiranda daug žodžių – XXI amžiaus oligarcho meno pasaulis šaltas ir nejaukus. Sukurtas pagarbiai žavėtis, o ne mąstyti ir jau tikrai – jokių diskusijų. Gerai, kad netoliese, už kampo, yra toks mažas kioskelis, kuriame gamina puikius kebabus – kvapni veršiena ir pro pirštus tekantis skanus padažas priminė, kad dar ne visas pasaulis ir net ne visas menas priklauso oligarchams. Dideliuose didelio pasaulio miestuose vietos užtenka visiems. Ir puiku.

AISTĖ PAULINA VIRBICKAITĖ

Apie tai, kas nenori išnykti

Kai labai mėgsti žemuoges, visai nesvarbu, ar tave kapoja uodai, puola erkės ar kitaip terorizuoja žalioji miško dvasia. Jei geras žmogus tavęs neišpurškė visais tais dvokiančiais aerozoliais, tai taip ir išeisi neišpurkšta. Vos įžengus į mišką, sulėks toks spiečius musių, muselių ir suksis taip intensyviai, o paskui netikėtai pradings, kad abejonių nelieka: ne muselių čia būta, tai pats miškas apuostė tave tarsi šuo ir, supratęs, kad nesi pavojinga, paliko ramybėje.

Beje, aviečiauti man irgi patinka. Mano tėvas, kol buvo gyvas, mėgo komfortą. Susirasdavo kokį kelmą arba stambią nulūžusią šaką ir sakydavo: žiūrėk, atsisėdi patogiai ir melži kaip karvę. Man nesvarbu... Karvės niekad nemelžiau, o avietyne nemėgstu sėdėti. Mėgstu vaikščioti – lėtai, nuo krūmo prie krūmo, ypač kai aviečių ant šakelių viena kita. Mama pasižiūri į tokį uogų kapinyną, sako: nėra ką čia veikti, ir eina sau, o aš šlaistausi dar penkias valandas...

Kartą saulės nutviekstos proskynos pakraštyje radau daug aviečių. Nežinau, kiek ten išbuvau, vis galvodama apie neseniai mirusį gerą bičiulį... Kai po metų grįžau į tą proskynos pakraštį, net nutvilkė: detaliai prisiminiau, ką tąsyk mąsčiau. Atrodo, kad labai intensyvios mintys pasilieka ten, kur buvo galvojamos, – gal įsirausia į žolę, lapus, o paskui kažkaip peržiemoja?

O kartais į tave įsikabina kažkieno ištarta frazė, ir tu ja negali niekaip atsikratyti. Ji būna susijusi su kokiu nors daiktu arba veiksmu. Blogiausia, kad tokios frazės dažnai būna visai nereikšmingos. Tarkim, dvi jų mane baigia užknisti.

Kartą dariau interviu su Vytautu Šapranausku. Nebuvo jis dar jokia šou žvaigždė, tik labai geras aktorius. Pažinojau jį iš anksčiau, taigi sėdėjome kavinėje, gėrėm arbatą. Pamenu, kaip įmerkęs maišelį tuoj pat jį ištraukė. „Kodėl ilgiau nelaikai?“ – paklausiau. „O kam? Čiagi šienas.“ Nepamenu, apie ką buvo tas interviu, juolab neatrodė, kad frazę būtų ištaręs labai įtaigiai, bet kiekvieną mielą kartelį, kai bandau panašiai užsiplikyti arbatos, išgirstu: „Čiagi šienas.“ Šaprai, atstok.

Kita frazė prilipo gal prieš metus. Porą sykių buvau prie Baltojo tilto, kur tikras kinas vedė taiči. Mano vyras kurį laiką ten lankėsi ir kartą papasakojo, kaip įkalusi *bomžė*, užsikniaubusi ant turėklų, rodė į jų grupelę pirštu ir kvatojosi susiriesdama.

Jei žinau, kad reikės keltis anksti, nemiegu. Taigi nuėjau neišsimiegojusi. Mokytojas atrodė tarsi rūstus karys, tik retsykiais šypteldavo – šykščiai blykstelėdavo baltais dantimis.

Antrą rytą galvoje man net spengė. Jis rodė pratimus, kuriuos reikėjo sujungti į visumą... Kai kurie šį tą jau mokėjo, kiti plaukiojo, kaip ir aš. Staiga pamačiau, kad jis eina į mano pusę; na jau ne, pamaniau, šiandien manęs tu nemokysi, nieko nebus, ir gestu parodžiau, kad nesiartintų.

Įsivaizduoju, kaip jį erzina nerangūs lietuviai, bandantys imituoti prigimtinį kinų grakštumą. Įsivaizduoju, kaip jam atrodžiau aš... Jis apsisuko, išėjo į priekį ir dvidešimčiai minučių atsistojo medžio poza – sulenkęs kelius ir laikydamas prieš save puslankiu pakeltas rankas. Stovėjom... Aišku, kitą rytą prie Baltojo tilto nėjau, apskritai ten daugiau nesirodžiau. Vyras sakė, kad prieš kurį laiką lygiai taip pat buvo atsikratyta kelių blondinių.

Bet taiči mokytoją kasdien prisimenu visai dėl kitos priežasties. Kai atėjau pirmą sykį, per pertrauką jį apsupo ratu ir ėmė klausinėti apie mitybą. Aš taip pat priėjau ir paklausiau, – aišku, nelabai man rūpėjo, – kaip dažnai reikia valgyt vaisius. Kalbėjo jis rusiškai, savaime suprantama, kokiu akcentu, ir pasakė: „Frukti vsegda.“ („Vaisiai visada.“) Ir vėl! Fiksacija! Jei tik bandau kokį vaisių įsidėti į burną, iš paskos būtinai praryju tą juokingai skambančią frazę.

Panašiai prie tavo pavardės internete tūno prilipę tavo pačios tekstai, ir tai jau niekaip nuo tavęs nepriklauso. Man anksčiau taip patikdavo smulkinti popierių, naikinti atsitiktinius tekstus, o dabar jie tiesiog prisisiurbę prie tavo esmės ekrane – norėdamas neatplėši...

Žinoma, laikui bėgant su daug kuo apsipranti. Tarkim, susigyvenau su „Krantinės arka“, nors prieš trejetą metų rašiau apie ją, kad suerzino. Aišku, „Puskalnis“ man vis tiek skulptūrų skulptūra – mielai įlįsčiau į vieną iš čia įmontuotų vamzdžių ir išsišiepčiau kitam upės krantui Češyro katino šypsena. Tačiau laikui bėgant ir su didžiuoju „Vamzdžiu“ santykį atradau – iš arti, iš toli... Įvairiais rakursais... Tiesiog skulptūra iš pradžių man pasirodė šiek tiek pavėluota, bet dabar, kai į ją žiūriu, rodos, stovi čia jau kelis dešimtmečius.

Viskas keičiasi. O dar labiau tikėtina, kad apskritai nieko nėra... Tad kokia prasmė jaudintis? Bet kai kas internete tikrai turėtų išnykti... Vieną dieną nežinojau, ką veikti, ir sumaniau klaviatūra susirinkti man artimų arba šiaip pažįstamų (nežymių) žmonių pavardes ir pasižiūrėti, ką jie veikia internete.

Žaidžiau turbūt valandą ir staiga prie kažkokio straipsnelio apie dujų brangimą radau komentarą. Ne komentarą, o tikrą pagalbos šauksmą... Vieno pažįstamo jauno žmogaus. Pasirašė savo pavarde, savo vardu, necituosiu, nemėginsiu net perfrazuoti, aišku viena – kovo mėnesį jis norėjo nusižudyti... Na, nesu tiek kvaila ir žinau: tie, kas iš tiesų nusižudo, padaro tai tyliai ir visam pasauliui iš anksto nepraneša, tačiau „komentarą“ vis tiek norėčiau ištrinti, juk žmogus gyvena toliau... Spaudžiu nuorodą „šalinti“, bet pagalbos šauksmas nedingsta. Įdomu, kiek draugų, kiek pažįstamų čia turėtų užeiti? Kiek kartų spustelti? Nagi, atsakyk, internete...

AUDRA BARANAUSKAITĖ

ANONIMINIS AUTORIUS

Iš Doloresos knygos

§

Stasei

tušti krantai tačiau net jie kažin kur dingo
per daug per daug mirties nostalgiškų spalvų
nel mezzo del cammin di nostra vita sielon sminga

ir galbūt
todėl šventasis tėvas kyla lėktuvu
viršum stačių italijos kalvų

taip ilgu pameni kažko taip ilgu
sapnuojasi sapnai neramūs jeigu numanu
kodėl laukai rudens raudoni reikalavo pilko
teneišnyks be ženklo tai kas tarsi uodas zyziantis visiems
prailgo

ir galbūt galbūt
kaip tik todėl šventasis tėvas kyla lėktuvu
viršum stačių italijos kalvų

§

Pasaulyje dingus daiktams, pradings ir erdvė, ir laikas.

Albert Einstein

Tiek pradžiose
Tiek epiloguose
Mes esame mirę

Todėl tikėti yra tikėti
Į dievą Tėvą
Ir Sūnų
Ir Šventąją Dvasią

Štai nemirę mes esame mirę

§

noriu melstis ing tuštumą
noriu melstis ing tuštumą
nenoriu kaip nors priklausyti

noriu melstis ing tuštumą
noriu melstis ing tuštumą
nenoriu kaip nors priklausyti

niekada nenorėjau

§

dviese
ugninės planetos krantais
jie ar ne jie

§

pradžią ištverki
ir pabaigą
moters širdies
nenorėk
nukariauti

§

Danutei

tikrą poeziją
nuodėmių žemėj šitoj
suvokusi buvo
tik pamaldi
panaši į Žemaitę
Užupio moteris

§

nuo visko užsi

dengusi
blakstienom

Monsinjoras Albertas Talačka ir poetas Jonas Strielkūnas. 1986

§

helderlinas kalbina
johanesą bobrovskį

johanesas bobrovskis
kalbina paulį celaną

niekieno neprisimenama tarme
susišneka poetai
mažos lietuvos
skripka ir karalius

Keturi paskyrimai

I

Dievo nelieka
Akimirksniu
Būna tokių valandų
Prieš įsigalint sieloj
Apytuštei žiemai
Štai kada
Horizontais keliais
Iš tinklainės iškopia
Federiko Garsijos Risa

II

mano
gyvenimo viso
puslapius vartanti Risa

III

rašysiu laišką Risai į Kauną
rašysiu laišką Risai į Kauną
rašysiu laišką Risai į Kauną
rašysiu laišką Risai į Kauną

po Donu
gulial
kazak
molodoj

IV

visą amžių
miegojusi
lovoje savo
Risa Riselė
Risužė
Hado šunis susapnavo

§

žemė yra idealus keturkampis
keturios tobulos sienos
be kurių neįsivaizduojamas kristus

§

niekada niekada Mieželaitis
nebepasakys
nekenčiu komunizmo
ir būdamas gyvas nesakė

§

Sigitui

draugų jau pasauly nelieka
pabodo galvot apie nieką
vijono pragaišusį sniegą
iššvaisčius sielovaizdžio jėgą
kajuch anei smėlio nei slieko

ir visas gražumas už dėkui
mylėjau dainas pašlemėkų
nebėr mylimos per arielką
draugų jau pasauly nelieka
draugų jau pasauly nelieka
ir jeigu ne didelis jeigu
bešlovinčiau smėlį ir slieką

§

už ką
labiau
nemirtingos
mirtys
poetų
tikrų

gale
mano
amžiaus
paniekintas
žodis
eiliuotas
labiau
nemirtingas

§

Alfonsui

vienas plaukais sidabriniais
ir antras plaukais sidabriniais
du arabai
velykų antrąją dieną
išimti iš degtukų dėžutės

vienas plaukais sidabriniais
ir antras plaukais sidabriniais
atiduoda man pasą arabai
ir juokiasi pilvus susiėmę

išimti iš degtukų dėžutės
velykų antrąją dieną

viršum baltos kolonėlės
labai keistame danguje
viršum baltos kolonėlės
labai keistame danguje
labai mažų daiktų skraidymas
viršum baltos kolonėlės

§

kaip eina keliu
susikibę už rankų
kaip nebijo mirties

§

veltui praeina gyvenimai
ieškojusių vien tik skaistumo

§

net priešai
gali apsikabinti
mes tik
po žeme

§

ekscelencija pragaištie
pasiimki jį tučtuojau
ešelonų kažkelintųjų poetą

DIANA ŠARAKAUSKAITĖ

ne mano tėvų

tolyn nuo jūsų visų ir jūsų žirnių žodžių pabirusių
išlukštentų prasmių lukštų o ten tik sukirmiję aklalandės angos
dulkės gyvatės į šnypščiančios meilės kamuolį susisukę
nesibaigiančių skerdynių peiliais per mano žemės kūną
kurį jūs savinatės bet jis buvo ir mano tėvų senelių ir prosenelių
išspjaunat mane kaip vyšnios kauliuką
žvėries raudonumo jūsų goslios burnos
ir smegenų sultys nučiulptos varva per smakrą
spjaunat kuo toliau mane nučiaumotą –

ei jūs kiaulių skerdėjai jūs išdarinėjote mano tėvynę
giriatės kad kalbame ta pačia kalba bet kodėl aš nieko nesuprantu
tai ne mano tėvų kalba ------
kodėl visi turime trauktis slėptis šokti į pakelę nuo jūsų ratų

o bet ne taip paprasta ne viskas taip paprasta

atidarykite mane atvožkite dangtį
ten lėlė tik mažesnė tik labiau tylinti budresnė mažiau matoma
jei spirsit į paširdžius skilčiau perpus bet neatsiverčiau vidaus neatverčiau
o lėlėje lėliukė darbuojas mano smegenine ten kita pelė lėlė
pilkutė lėliukė tik šįsyk dar mažesnė dar labiau sparnus sugūžus
nuo smūgių susitraukus --- niekad manęs nerasite

lukštinkite išlukštinkit ir rasite tik sėklą išspjautą kiaulių sugulovai liu
liu liu mokykitės vaikai migdyti save savo protą ir mintis
vaikeliai trupinėliai mūsų pilkžiponiai laukų akmenėliai
išmetėme jus išsviedėme pakišome po karietų ratais krikšt krikšt
tolyn nuo plačių vieškelių – o kam toliai – jei jūros jie sako
tik didžiuliai mėlyni stiklainiai su pagautomis žiopčiojančiomis žuvimis
mūsų sentėvių kalba tik deguonies burbulai blurbt blurbt blurbt
dangaus valdytojas sako debesys tai tik nuskalbti skalbiniai
sudžiauti į vėjų malūnus į darbą juos įkinkyti –

jei pirmąja netikėjot lėlės galva
gal patikėsit paskutine beveik nieko nelikę žiūrėkit kokia susigūžus
sukalkėjus suakmenėjus teliko kauliuko kvailiuko galva –

bet ji gamtos nuotaka
ji tarnauja baltos vyšnios įstatymui

Anna D. a. d. 1882

jo batai pakampy nuo žingsnių išmušta asla
žmonos veidas ant rūbų rankų odos indų užšalusio lango
jie susijungė kaip siūlas su adata daiktai iš ano šimtmečio
pamiršti žmonės atleisti nuo kasdienybės pareigų daiktai

o štai ir mes
amžius skiria šituos veidus įvykius šiaurys tranko duris
vėjas ne zefyras ne nuo įlankos papūtė gaiviai
vakarinė žvaigždė tau man aušrinė -- ji sudega lempas visuose kambariuose kad tik kuo
mažiau liktų mūsų
tyla slegia šnibžda kuičiasi galvoje krečia pokštus
perrikiuoja indus taures su lūpų žymėmis
dantys sutrupėję nuo naktinio griežimo ji vaikšto
šluosto dulkes nusuka rėmelius į tamsos pusę
alsavimas prietema ir jo žingsniai pakibę ore
ir mūsų balsai juoko pilni plaučių maišeliai
kur link žiūri jo atvaizdas ------- vėl jis atsigręžia juokiasi primena ---

o nepriminki nieko ir niekad daugiau nepriminki –

ne tos lūpos
ne tas vardas
ir kūnas ne tas

o kai liečiasi –

lupa mano odą kaip pagauto zuikio žemyn galva
atsakingai per plėves aštriu peiliu iš nosies kapt
kraujo lėtas lašas į baltą dubenį mano kojos
taip stipriai sukabintos palubėje – striuka man
o greitis supančiotas o kvėpavimas užgniaužtas

jei aš buvau kaip tavęs ten nėra

aš galvojau kad galima įeiti į dieną duris uždaryti aš galvojau galima įaugti į veidrodžius
įsirašyti į vėją supinti tavo ir mano plaukus ant pagalvės atsispindėti lango stikluose
taurėse ---- tavo oda dabar slieko pergamentas perregima išdžiovinta gerai iškepinta
saulėje matysi kokių būna stebuklų ----------

iš nosies raudonas kraujas baltas kailis išverstas kapt
kapt kapt į baltą dubenį ištrykštu kaip saulės laida
prieš audrą prieš nerimastingą rytdieną
auka
avelė bliaunanti
švelni beprotė
jauki minkšta auka
visada auka
visada verkianti
visada paskui vedlį
negalinti įsidrąsinti
mėnulio peiliu atrėžti dienos nuo nakties – štai kas tavo dukra

ji bus mano sesuo bus dukters dvynė vienądien tu pamatysi vienądien net nejausi kaip
įsėlinsiu į tave
nulupsiu juodus šalius nuo veidrodžių atgręšiu tave į šviesą ----------
----

ir ji vėl ji gyvens su tavimi su mano kailiu nuluptu išdžiovintu braškančiu ir mano graffiti
kapt kapt lašelis po lašelio kiekvienas lašas ištykšta vis taip pat ir kitaip priklausomai nuo
dūrio kritimo trajektorija numatyta apskaičiuota padalinta tarp smūgio ir greičio
padauginta iš skausmo ir beribio laiko ----------

•

sapne sakiau savo draugei vaikystės draugei
paslapčių sargei sakiau kad jai daugiau nereiks jų saugoti
mačiau sapne mačiau ją kaip paskutinį saldžiai skaitomos knygos lapą
visada švelnią geruoju užsibaigiančią pasaką
atlaidžią tėvų išdavystei raudonais nudaužytais krumpliais išsukinėtais tarpduriuose
pirštais išprievartautą gličiose suaugusių pinklėse įkliuvusią muselę sakiau –

nuo įžadų paleidžiu jau galėsi nesaugoti paslapčių

mes ėjome pamiške prie upelio ten prie akmenio
kur tiek sykių savo suknežintą galvą atmerktomis akimis sapnavau
ir liūdėjau prabudusi kad dar gyva kad dar tyvuliuoju kaip lapas šapas nes niekaip manęs
vanduo nepaima neįsuka neįtraukia sakiau –

tai va
einam atverčiam tą akmenį ir išsikasam savo turtus savo paslaptis
mirusius užkaborius pilnus suaugusių tylios išdavystės
pamirštų įžadų įvyniotų į krikšto marškinėlius
goslių pirštų slankiojančių aplink vaiko lūpas šššššššššš
nė žodžio nė šššššššššnipšššššt
kad nė šuo šalimais neužuostų nesulotų ----------

mes viską išsaugojom ir niekam niekuo neišsidavėm --- ji
apie savo nušalusius pirštus aš apie akmenį kurį po kaklu
norėjau pasikabinti norėjau kad vandenys užlietų viską ką mačiau
tik vis per lengva vis paviršiuje vis srovės neįtraukta…

mano drauge
ar prisimeni
kaip mes galėjome verkti?

•

nepaleisiu niekada nepaleisiu tavo rankos –

tėtė vaikystėje mokė kaip atnarplioti susiraizgiusių siūlų kamuolį niekada negalima traukti
per jėgą ieškoti lengvesnių išeičių
niekada negalima prarasti kantrybės ir griebtis žirklių
tik palengvėle atsargiai taip kaip siūlas savyje susinarpliojo
grįžti jo keliais lengvai kvėpuoti kantrybe apsiramsčius
be laikrodžio tik-tik-tik-sėėeėėėėėė-ėjimo be vir-virrrrr-pančių pirštų
ir taip nemačiomis nejučiomis atsekti siūlo galą

delno linijos išsivynioja tęsiasi apsipina aplink mano kojas
ant žemės klupdo verčia prisipažinti susitaikyti ir pasiduoti
aš tik klausiu ar liko ant tavo kūno mano kvapo
negalėdama niekur atsekti vis dar verkiu tavęs

kur tu kai viskas tik
tiksi
blyksi
slysta
lekia
garma
darda
drengia
šliaužia
graužia
gremžia
trupa
tilsta
tolsta
nyksta
vakaropvakaropnamopnamop

Kunkuliuojanti metropolio modernybė

John Dos Passos. *Manhatano stotis*. Romanas. Iš anglų k. vertė Povilas Gasiulis. V.: „Baltų lankų“ leidyba, 2012. 464 p.

Romanas yra ypatingas literatūros žanras. Rašytojai pasirinkdami vieną ar kitą romano rūšį gali įvairiausiais būdais vaizduoti žmogiškąjį pasaulį. Auklėjimo, filosofinis, fantastinis, detektyvinis, istorinis, miesto, kaimo, psichologinis, kelionių romanas – kiekvienas jų vis iš kitos perspektyvos vaizduoja tikrovę ir vis kitokiais būdais. Galbūt šios plačios romano žanro galimybės ir lėmė tai, kad, pasak literatūros istorikų, jau nuo XIX amžiaus vidurio jis tapo vyraujančiu literatūros žanru. XX amžius buvo romano žanro klestėjimo laikai. Kaip tokie laikai prasidėjo ir XXI amžius.

Amerikiečių literatūros klasiku vadinamas Johnas Dos Passosas (gimęs 1896 metais Čikagoje, portugalų kilmės teisininko šeimoje) gyveno romano tapimo ir buvimo vyraujančiu literatūros žanru laikais. Ir pats prisidėjo prie šio žanro suklestėjimo. Atradęs naujovišką pasakojimo techniką, jis padėjo rastis moderniai amerikiečių literatūrai. O parašęs „Manhatano stotį“ – moderniam miesto romanui. Kai XX amžiaus pradžioje vienų šalių literatūroje dominavo kaimo romanas, JAV jau turėjo šį stiprų, modernų miesto romaną. „Manhatano stotis“ yra vienas ankstyvesnių Johno Dos Passoso darbų, kuris įtvirtino jo kaip talentingo rašytojo reputaciją. Miesto romano atsiradimas ir raida paprastai yra susiję su šalies industrializacijos ir urbanizacijos vyksmu. Šie procesai kaip tik ir atsispindi šiame romane. Jame aprašoma XIX amžiaus pabaigos–XX amžiaus pradžios JAV progreso era – kokia ji buvo Niujorke, didžiausiu metropoliu tampančiame mieste, kuris romane įvardijamas kaip „pasauly antras pagal dydį miestas“ (p. 22).

Ryškiais realistiniais vaizdais pasakojama apie Manhataną, vieną iš Niujorko rajonų. Pasakojama apie laikus, kai šis rajonas ir visas miestas plėtėsi, statėsi, kai Manhatanas tapo Niujorko dalimi. Tai miestas iki šio romano išleidimo – „Manhatano stotį“ 1925 metais išleido Niujorko leidykla „Harper and Brothers“. Šiame mieste rašytojas, nuo vaikystės daug keliavęs, gyveno trečiajame dešimtmetyje. Dabar Manhatanas yra JAV finansų ir kultūros centras, o Niujorkas – daugiausia gyventojų turintis JAV metropolis. Kaip toks tapo – galima pamatyti skaitant šį realistinį miesto romaną.

„Manhatano stoties“ pradžioje vaizduojama XIX amžiaus pabaigos imigracijos į Niujorką banga. Į šį miestą atvyksta neturtingi persikėlėliai iš Amerikos provincijų. Jaunas vyrukas Badas Korpeningas penkiolika mylių sukorė iš kaimo į šį didmiestį ieškoti darbo, o svarbiausia – jis pabėgo, kad apsisaugotų nuo žmogžudystės padarinių – kaime kapliu jį vis mušusiam patėviui suknežino galvą. Niujorke jis jaučiasi kaip „adata šieno kupetoj“ (p. 25). Romano pradžioje parodoma, kaip į Niujorką plaukia imigrantai iš Europos. Du prancūzai vaikinukai Emilis ir Kongas, transatlantinio laivo jungos, nusprendžia likti šiame mieste. Pasak vieno jų, „gana man to šuniško gyvenimo“ (p. 28), „amerikonu noriu tapt” (p. 29), „noriu gyvenime šio to pasiekt“ (p. 29). Niujorke jau gyvena imigrantai airiai, vokiečiai. Štai neseniai vedęs airis Gasas Maknilas arklio traukiamu vežimu išvežioja žmonėms pieną. Vieną žiemos dieną sušalęs išgeria smuklėje alaus, jį užkliudo traukinys ir sunkiai sužaloja. Airį susiranda klientų ieškantis jaunas advokatas, iškelia bylą Niujorko centriniam geležinkeliui ir už sužalojimą jis gauna keliolika tūkstančių. Tai jo pirmas žingsnis į įtakingo didžturčio gyvenimą, koks Gasas Maknilas yra romano pabaigoje.

Šiame daugiasluoksniame miesto romane gyvai išryškintas ir kitas Niujorko istorijos momentas – jo urbanistinė ir industrinė raida. Knygos pradžioje matome turtingą poną Perį, kuris perka varnalėšomis apaugusį sklypą Manhatano pakraštyje. Kaip sako jam šį sklypą siūlantis nekilnojamojo turto agentas, ši vieta greitai taps „didžio metropolio šerdimi ir kunkuliuojančiu centru“ (p. 22). Niujorką su kylančiais dangoraižiais – to meto architektūros stebuklu – rašytojas gretina su kitais pasaulio istorijoje garsiais metropoliais: Babilonas garsėjo statiniais iš plytų, Atėnai – auksuotomis marmuro kolonomis, Roma – akmeninėmis arkomis, Konstantinopolis – milžiniškais minaretais (p. 19). Ir kitais ekspresionistiniais štrichais romane perteikiama kaukianti, raibuliuojanti pažangos ir plėtros banga: nors dar matyti dykvietės su žolėje tarp krūmų blizgančiomis skardinėmis, sąšlavynai šalia prieplaukos, statomų namų pastoliai, estakadiniu geležinkeliu jau bilda traukiniai, gatvėm rieda automobiliai, tramvajai, taksi, signalizuodamos lekia ugniagesių mašinos, šaligatviais žvaliai žingsniuoja vyrai ir moterys, pilna triukšmo, saulės šviesos ir aitrių dulkių, dangaus fone ryškiai įsirėžę kaminai, dūmtraukiai, vandentiekio bokštai, prieplaukose žlega grandinės, trata keltuvai, mėlynai kibirkščiuoja įlankos platybės, žybsi reklamos, daugiabučiai sausakimši, restoranuose klega lankytojai, naujausios žinios žmones pasiekia telefonais, laikraščiais ir žurnalais. Šie galingo progreso ženklai lemia savitą miesto ritmą – žvalų, greitą, pereinantį į dirginamą nerimą ir įtampą. Vis kitą metropolio gyvenimo aspektą atskleidžia kiekvieną romano skyrelį pradedanti literatūrinė miniatiūra – lyg nuotaiką kurianti džiazo improvizacija.

Metropolio paveikslą rašytojas piešia su nuostaba ir susižavėjimu, bet kartu su švelnia kritika ir ironija. Taip romane žiūrima į pažangos eroje gimusią „amerikietiškąją svajonę“ – prasimušti, prasigyventi, turėti pinigų ir jaustis laimingam. Bemaž visi personažai yra paliesti tos galingos modernėjimo bangos, su ja atėjusios „amerikietiškosios svajonės“: imigrantai ir vietiniai, indų plovėjas, kelneris, buhalteris, pienvežys, advokatas, aktoriai, kontrabandininkas, apmokama baro šokėja, telegramas nešiojantis kurjeris, valkata ir vagis. Vieni pasiekę tą svajonę tampa laimingi ir turtingi, nors toji laimė laikina ir permaininga. Kitiems ta svajonė ir lieka svajone, gyvenimas metropolyje juos gniuždo ir daro nelaimingus. O treti, net jei ir yra jos veikiami, nedega azartu jos siekti. Jaunasis Džimis Herfas, kurio motina mirė, kai jis buvo berniukas, prie jos labai prisirišęs ir turintis nuoširdžių patriotinių jausmų, netrokšta kaip kiti užsidirbti ir praturtėti. Baigęs Kolumbijos universitetą jis dirba „Times“ reporteriu. Bet nemėgsta šio darbo. Susipažįsta su prabangia Niujorko bohema – kitų akimis, jis „visiškas nevykėlis“, „šeimos gėda“.

Johno Dos Passoso kritiškas žvilgsnis į amerikietišką sėkmės ir pinigų sureikšminimą galbūt kažkiek buvo nulemtas jo kairuoliškų pažiūrų. Kaip žinoma, rašytojas visą gyvenimą dalyvavo politinėje veikloje. Iš pradžių tikėjęs socializmu, XX amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje nuo jo nusigręžė ir perėjo į dešiniąją – respublikonų pusę. Jį papiktino komunistų veiksmai Ispanijos pilietiniame kare, sužinojo ir apie Stalino masiškai naikinamus žmones ir kt. „Manhatano stotyje“ politika sudaro plonytį pasakojimo sluoksnį. Šis romanas nėra politinis ir jame rašytojas nepolitikuoja, tik bando objektyviai parodyti kelias ryškias to laiko politikos slinktis: pvz., mini, kad po Pirmojo pasaulinio karo Amerikoje padidėjo bolševizmo pavojus, kad sustiprėjo nacionalinė vienybė ir kt. Poroje skyrelių vaizduoja revoliucingą agitatorių, o kitame parodo, kaip laivas iš Elis Ailando imigrantų išlaipinimo stoties išgabena komunistus, juos deportuoja atgal į Rusiją.

Pažvelgti iš šalies, kaip rašytojas norėjo – objektyviai, į metropoliu tampantį Niujorką jam, ko gero, leido ir europinio ir ne tik europinio gyvenimo patirtis. Vaikystėje su motina jis keliavo po Europą ir Artimuosius Rytus. 1916 metais baigęs Harvardo universitetą išvyko į Ispaniją studijuoti architektūros. O prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui vairavo medicinos automobilį Raudonojo Kryžiaus korpuse Prancūzijoje ir Italijoje. Paskui grįžo į JAV, nors ir toliau daug keliaudavo (lankėsi Šiaurės Afrikoje, Rusijoje, Meksikoje ir kt.). Išėjus šiam romanui Johnas Dos Passosas 1926–1929 metais buvo vieno Niujorko teatro direktoriumi. Antrojo pasaulinio karo metais dirbo karo korespondentu. Beje, rašė ne tik romanus, bet ir eilėraščius, esė, dramas, tapė paveikslus (bičiuliavosi su Pablo Picasso), kai kurioms savo knygoms kūrė viršelius ir iliustracijas. Rašytojas mirė 1970 metais Baltimorės mieste. Jo paties pageidavimu palaidotas su protestantiškomis bažnytinėmis apeigomis.

Tokį klajūnišką gyvenimą su prasmės ir laimės ieškojimu, su plačiomis galimybėmis ir neišsipildžiusiais lūkesčiais, ko gero, gyveno ne vienas to meto vadinamosios prarastosios kartos atstovas – tiesa, iš pradžių ji vadinta Amerikos auksiniu jaunimu. Šiai kartai priklausė ir pats rašytojas, ir jo bičiulis Ernestas Hemingwayus. Auksinio jaunimo gyvenimo vaizdai sudaro ryškų šio romano sluoksnį. Čia parodoma, kaip Amerikos galingos pažangos dešimtmečiai atneša modernų gyvenimo būdą, pasižymėjusį naujoviška, liberalesne pažiūra į santuoką, šeimą, laimę, asmeninio gyvenimo laisvę, homoseksualumą, abortą, kaip moderni pasaulėžiūra išstumia griežtesnę senamadišką. Antai darbštaus, taupaus buhalterio Edo Tačerio dukra Elena tampa rafinuota Niujorko teatro aktore. Ji turi keletą meilužių, su kuriais smagiai bendrauja būdama susituokusi. Apie tokį sensacingai bohemišką jos gyvenimą rašo vienas žurnalas, jį paskaitęs tėvas pajunta kartėlį, nusivilia nuo mažens labai mylima dukra.

Romano pabaigoje teismo salėje teisdamas du jaunus žmones, darbo nerandantį Dačą ir jo merginą Fransę, prasigyvenusius iš turtingųjų vagysčių, teisėjas savo laikotarpį pavadina „džiazo amžiumi“ su linksmybių, paleistuvavimo, amoralaus gyvenimo pagundomis, tykančiomis jaunų žmonių šiame didžiuliame mieste (p. 449). Tokio laisvo gyvenimo pagundoms pasidavė ne vienas personažas. Galinga modernėjimo banga, atnešusi naujas vertybes ir laisves, romane pagauna jaunus žmones, pakylėja į svaigulingą laimės viršūnę ir bloškia į nelaimingumo, beprasmybės, sielvarto, šleikštulio krantą. Romano pabaigoje matoma tam tikra pagrindinių personažų dvasinė branda. O pažangos amžius po Pirmojo pasaulinio karo pereina į kiek kitokius ekonominės krizės ar depresijos laikus.

Johnas Don Passosas yra rašęs, kad romanisto tikslas – „sukurti įtikinamus charakterius ir paleisti juos į žmogiškų laiko srovių raizginį taip, kad būtų tiksliai atvaizduota istorinė fazė“. Romanas „Manhatano stotis“ ir yra tuo įdomus, kad jame rašytojui pavyko labai realistiškai, netgi su visais fiziškai juntamais Niujorko vaizdais, kvapais ir garsais pavaizduoti tam tikrą miesto ir Amerikos raidos laikotarpį. Stebina autoriaus gebėjimas sukurti galybę gyvų ir labai žmogiškų personažų – įvairių luomų ir likimų, savitų charakterių (jų tiek daug, kad skaitytojui nelengva juos įsiminti ir sekti jų istorijas, be to, vyrų vardai kažkodėl vis iš tos pačios raidės – Džimis, Džo, Džeimsas, Džonas, Džordžas, Džefas ir kt.). Stebina rašytojo gebėjimas Niujorko vaizdus dėlioti iš atskirų fragmentų, šitiek įvairiausių iškalbingų – tai tragiškų, tai komiškų – kasdienių situacijų, kurios atskleidžia veikėjų charakterius, o kartu ir laikotarpio dvasią, pasaulėžiūrines laiko sroves. 1968 metais „The Paris Review“ duotame interviu Jonhas Dos Passosas sako, kad jo romanai turi istorinę konotaciją, kad juos jis linkęs vadinti „šiuolaikinio gyvenimo kronika“.

Nors kai kurie užsienio kritikai „Manhatano stotį“ gretina su kitu garsiu moderniu miesto romanu – airių rašytojo Jameso Joyce’o „Ulisu“, kuris pasirodė 1922 metais, vis dėlto tai skirtingomis technikomis parašyti kūriniai. Amerikiečių rašytojo darbe vyrauja realistinis trečiojo asmens pasakojimas ir tik kur ne kur yra trumpų sąmonės srauto fragmentų (pvz., kirsdamas gatvę architektas pamato taksi merginą su puošnia skrybėlaite, jam į akis žaliai juodu žaibu plyksteli jos akys, jam užima kvapą ir jį partrenkia automobilis: „Išgirsta save vaitojant. Galėjo bent palaukti ir pasižiūrėti, ar aš neužmuštas“ (p. 201) – taip trečiojo asmens pasakotojo balsą keičia paties personažo trumputis monologas). Savo naujovišką pasakojimo būdą minėtame interviu Johnas Dos Passosas apibūdina kaip „kino kameros akį“ (beje, jis mėgo anuomet naują kino meną). Iš tiesų, skaitydamas romaną jautiesi, lyg žiūrėtum filmą. Senovišką, sudarytą iš atskirų scenų. Bet ir daugiau nei senovišką kiną. Nes skaitydamas romaną matai miestą su visomis jo raibuliuojančiomis spalvomis, užuodi įvairiausius jo kvapus, girdi visokiausius miesto garsus, įvairiausių intonacijų dialogus, tarmybes ir užsienietišką akcentą. Rašytojas leidžia skaityti to meto laikraščių antraštes ir trumpas jų žinutes, gatvių reklamas, girdėti personažų dainuojamas madingas to meto dainas. Šią modernią koliažo techniką Johnas Dos Passosas bene pirmiausia ir panaudojo šiame viename iš ankstyvesnių savo romanų, o paskui ir garsiojoje trilogijoje *U. S. A.* (kurią sudaro *The 42nd Parallel* (1930), *Nineteen Nineteen* (1932) ir *The Big Money* (1936). Į lietuvių kalbą ši trilogija buvo pradėta versti, bet kol kas išversta tik pirmoji jos knyga „Keturiasdešimt antroji paralelė“ (1998, iš anglų k. vertė Povilas Gasiulis, šį rašytoją gerai perpratęs vertėjas dabar išvertė ir „Manhatano stotį“).

Ir čia vertėjas (vertęs ir minėtą Ernestą Hemingwayų, ir Jamesą Joyce’ą ir kt.) nuveikė didelį, nelengvą darbą – taip išversti dialogus, kad lietuvių skaitytojas galėtų justi jais perteikiamą savitą laiko dvasią. Dialogus rašytojas išties gebėjo kurti. Jie trumpi ir ilgesni, bet visad taiklūs. Įvairiopos intonacijos ir ritmo, tokio turinio, kurie leidžia pajusti pasaulėžiūrines laiko sroves, jų paveiktą veikėjų mąstyseną. Pats rašytojas yra sakęs, kad savo personažų kalba siekia išreikšti tos kartos sąmonę. O ir visa kita romano kalba, kaip ir metropolio gyvenimas, liejasi vis kintančiu ritmu, turtingos, vaizdingos leksikos srautu – lyg džiazavimas žodžiais. Beje, minėtame „The Paris Review“ interviu rašytojas prisimena, kaip su bičiuliu Ernestu Hemingwayumi vienas kitam skaitydavę Bibliją, atskiras scenas iš Karalių, Kronikų knygų, ir kaip jo bičiulis leisdavosi į samprotavimus apie stilių. Kas žino, gal Biblijos stilius turėjo įtakos ir Johno Dos Passoso meninei kalbai. ➔

Gazuotu vandeniu atskiestas viskis

John Dos Passos. *Manhatano stotis*. Romanas.
Iš anglų k. vertė Povilas Gasiulis. V.: „Baltų lankų“ leidyba, 2012. 464 p.

Johnas Dos Passosas, kaip ir Ernestas Hemingwayus, Pirmojo pasaulinio karo metais buvo greitosios pagalbos automobilio vairuotojas. Rašytojų draugystė rutuliojosi ir bendrų politinių interesų pagrindu – abu palaikė kairiųjų politiką.

Gyvenimo aplinkybės, laikotarpio neramumai smarkiai veikė Dos Passoso kūrybą – autorius ne veltui laikomas vienu reikšmingiausių prarastosios kartos rašytojų, o jo romanas „Manhatano stotis“ – vienu garsiausių kūrinių. Belieka tikėtis, kad kitas svarbus kūrinys – trilogija *U. S. A.* – ateityje taip pat bus išleistas lietuviškai, o kol kas šiek tiek apie tai, ką jau turime.

Galima pasidžiaugti, kad, nors pats autorius laikėsi tam tikros politinės pozicijos, turime ne politinį romaną. Tiesa, vietomis juntamas fabrikų mašinų gausmas, signalizuojantis apie kapitalizmo epochą, tačiau tai, palyginti su galingu viso plačiaspektrio romano gongo dūžiu, tėra vos girdimas dūzgesys. Kita vertus, tas dūzgesys tampa ritmingu herojų gyvenimo fonu, tarsi įrėmina tekstą ir vos pastebimai jį transformuoja. Žinoma, tik tiek, kiek galima transformuoti sąmonės srauto forma parašytą kūrinį (skamba plojimai vertėjui, sugebėjusiam išsaugoti *tokios* formos kūrinio autentiškumą).

Srautiška pasakojimo maniera ir yra bene pagrindinis Dos Passoso modernizmo bruožas. Visi, kuriems pamokų metu teko aikčioti iš nuostabos ir susižavėjimo skaitant Škėmos „Baltą drobulę“, žino, koks neapsakomas malonumas ištinka akimis gaudant tuos laisvai ir velniaižin kaip genialiai surašytus (pa)sąmonės kuždesius. Žinoma, kai kuriems šie kuždesiai veikiau primena haliucinacijų apimto ligonio kliedesius, tad griežtos sistemos, nuoseklaus teksto mėgėjams (ir Škėmos nemėgėjams) „Manhatano stotis“ gali telikti pro tramvajaus langą pralekiantis margos minios vaizdinys. Ir vis dėlto toji minia kažko laukia.

„Et, visi mes nežinom, ko norim, – pratrūko Martinas. – Todėl ir esam tokia niekam tikus karta“ (p. 413) – štai tokį drąsų, tiesų, bet ne itin šviesų teiginį pasako vienas iš romano veikėjų. Perskaičius šią eilutę, apima klaikus vidinis nerimas. Imu nerimauti, kad Martino pasakyti žodžiai puikiai apibūdintų ir manąją kartą.

Tiesa, šis kūrinyje vaizduojamo laikotarpio ir dabarties panašumas toli gražu nėra vienintelis. Nuolat persekioja įkyrus *déjà vu*, kad daug kas ir mūsų šalyje yra panašiai išgyventa, išgyvenama, rodos, kartais knygos herojai kalba lietuvio, pasprukusio į kurią nors pažadėtąją žemę, lūpomis.

„Kai man buvo septyniolika, atplaukiu į Niujorką... nieko gera. Niekas nerūpi, tik pašėlt. Tada vėl išplaukiau, plaukiojau visur, labai toli. Šanchajuj išmokau kalbėt amerikoniškai ir dirbt bare. Grįžau į Friską ir vedžiau. Dabar noriu būt amerikonas. Bet ir vėl, žinokit, nesiseka. Iki vestuvių metus su mergina gyvenau labai meiliai, o kai susituokėm, nieko gera. Ji iš manęs šaipos ir vadina francu, nes aš negerai kalbu amerikoniškai, o paskui išmeta iš namų, o aš jai sakau eik po velnių. Gyvenimas keistas dalykas“ (p. 263).

Kad ir koks keistas dalykas būtų gyvenimas, Niujorke, tapusiame antruoju pasaulio metropoliu, jis tiesiog virte verda. Žmonės čia kuria verslo, aferų planus, įsimyli, tuokiasi, skiriasi – atrodytų, nieko ypatingo. Bet jie taip pat geria gazuotu vandeniu atskiestą viskį, ir tuomet prasideda džiazas.

Negana to, kad viskas vyksta srautiškai, Dos Passosas atlieka sudėtingą lėlininko vaidmenį *apgyvendindamas* romane galybę veikėjų. Jie visi labai skirtingi, visi mezga skirtingas siužetines linijas, kurios kartais susikerta, kartais netikėtai nutrūksta (dažnai nutrūksta tik laikinai ir, panorėjus *lėlininkui*, po keleto ar keliolikos puslapių yra sėkmingai mezgamos toliau). Nepasimesti šiame niujorkiečių margumyne – išties rimta užduotis skaitančiajam.

Tiesa, herojų portretai nevisiškai užbaigti, individualios savybės vos išryškėja atskiruose epizoduose. Žmogus keičia žmogų tarsi pagreitintame filmo kadre, tik mygtuko *stop* čia nėra.

Šiaip ar taip, šiek tiek susipažinus su visais džimiais ir džeimsais, tampa aišku, kad pagrindinis veikėjas šiame kūrinyje vis dėlto yra miestas, stebimas per atstumą, pernelyg neprisigretinant, kad stebinčiojo neuždusintų įkaitusio asfalto dulkės.

Šiek tiek panašus *stebėtojo lėlininko* braižas gali būti juntamas ir Jeano-Paulio Sartre'o „Brandos amžiuje“ (vienoje iš trilogijos „Laisvės keliai“ dalių, apie kurią jau rašiau „Šiaurės Atėnuose“, I.20). Ir tikriausiai nereikėtų tuo stebėtis, mat Dos Passosas buvo vienas Sartre'o autoritetų.

Manau, šis autorius tapo ne vieno modernisto autoritetu, o „Manhatano stotis“ galėtų būti vienu iš modernizmo šventraščių. Tai tarsi gazuotu vandeniu atskiestas viskis.

AGNĖ ALIJAUSKAITĖ

Ant sienos piešiamos kitokybės mitas

Kažkada sapnavau Niujorką, miestą, kuriame niekad nebuvau, prie kurio net nebuvau priartėjęs arčiau nei per 5 tūkstančius kilometrų. Bet argi šiam miestui reikia tikrovės ir patirties, kai užtenka jo mito? Kaip tai keturiolikmetei modelių konkurso dalyvei iš Marijampolės, į klausimą „Kokioje šalyje labiausiai norėtum dirbti?“ atsakiusiai „Tai gal Niujorke...“, man pakanka nostalgijos vietai, kurioje niekuomet nebuvau, bet, man sakė ir kartojo, visuomet turėjau būti. Tad sėdėjau kavinėje ir šnekėjausi su beveide pažįstamų projekcija, kol skaudžiai pabudau ir atsidusau – ne Niujorke aš, Alytuje, *blet*...

Tikėjimas *tuo kitu* gyvenimu kitur – atskira tema, nesvetima nei man, nei Povilui Gasiuliui, nei Johnui Dos Passosui. Objektyvios tiesos, nuojautos, įvairiausių medijų aidų, draugų pasakojimų ir vaizduotės nuotrupų sintezė, verčianti nuolat ieškoti to kito, tuoj išsipildysiančio gyvenimo. Tai, kaip ir mitinio miesto – naujojo Babilono, naujosios Ninevės – mito ir jame bei juo gyvenančiųjų dirbtinumas, yra pagrindinė „Manhatano stoties“ tema. Pristatoma taip meistriškai, kaip 1925-aisiais, įtikėjus naujuoju pasakojamojo kino meno mitu, perteikiama per klajoklio žvilgsnį į varinę Niujorko poniutę: kaip viltingai į ją spokso atvykstantys ir kaip nuo jos virš esybės kybančio šešėlio spjaudosi svajojantys šį mitą iškeisti į ne visai objektyviai suprantamą „Senąją“ Europą.

Tai – klasikinė knyga, viena iš tų, kurią gali nujausti, nuspėti, nors ir niekuomet – iki galo. Skaitai ir nejučia galvoji apie Kurtą Vonnegutą, kuris savo „Skerdyklai Nr. 5“ personažų gijas paišė dukros kreidelėmis ant tapetų, ir „Manhatano stoties“ gijos spalvotų kreidelių tekstūra ima suktis tavo galvoje, pranykdamos ir vėl atsirasdamos, užsibaigdamos tvirtais kryžiukais, susipindamos su kitomis gijomis arba tvirtai šaudamos į priekį, iš lėto keisdamos spalvą, storį ir... ir greitį (?). Kinematografiškumas, naivus tiek, kiek tai sąlygojo laikotarpis, įtraukiantis ir trenkiantis galvon: tad visai nenuostabu, kad vertėjas P. Gasiulis yra vertęs ir Joyce'ą, ir tą patį Vonnegutą.

Vertimo kokybė šiai knygai labai svarbi: ten, kur ne tas atspalvis gali nulemti visiškai ne tą ne tik knygos, bet ir vietovės mitą, kitaip ir būti negali. Nuostabu, bet į lietuvių kalbą verčiami slengas, kaimietiška kalba, šveplumas, keisti žodžiai ir jų deriniai, kuriuos vargu ar vartotum pasakodamas draugui apie gatvėje matytas muštynes („žlegindami grandines“, „spiralėmis ringuoja“, „skrabale tu nelaimingas“, „akių vokuose zirzianti šviesa“ ir t. t.), kuriuos šiaip jau laikyčiau nereikalingais ir erzinančiais manierizmais, čia paprasčiausiai žavi. Ehehei, mes dar irgi turime šiek tiek estetinės pajautos, negi ne?

Socialinė Dos Passoso idėja akivaizdžiai susiformavusi Antrojo pasaulinio ir jo padarinių nežinančiojo galvoje: bolševizmas vis dar alternatyva, o klasių kova dar neįgavusi nei parodiškumo, nei laiminčiosios klasės primestos gelmės. Ech, tie amerikiečiai, telieka palinguoti galvą ir pasitelkti į rėmus spraudžiančią, diskriminuojančią sąmonę: jie juk tik nesubrendę Europos vaikiščiai, paaugs – supras... Sąvokos čia dar paprastos, knyga yra iš tų užkabinančių-praeinančių, bet, kaip ir yra geriausioje klasikinėje amerikiečių literatūroje, svarbu ne tiek, *ką* norima pasakyti, o *kaip* tai yra sakoma. Dos Passoso būdas nuginkluoja ir pavergia, ir neleidžia nei idėjos, nei jai priklausančios (o gal su ja savanoriškai susituokusios?) knygos, laikotarpio, miesto su visa varine niekuomet nematyta poniute Laisve nurašyti kaip nostalgijos, naivybės ar neišsipildymo.

TOMAS MARCINKEVIČIUS

➔ Romanas pasakoja apie Manhataną. O vienintelis epizodas su Manhatano stotimi yra svarbus viso romano prasmei suvokti. Tame epizode pasakojama, kaip viena pagrindinių romano veikėjų, bohemiškai gyvenanti jauna aktorė Elena, ką tik tapusi aktoriaus Džono Ogltorpo žmona, su juo traukiniu važiuoja į paplūdimį. Tyrlaukiuose iškilusioje Manhatano stotyje jie persėda į reikalingos krypties traukinį. Įsėdusi į jį Elena mato rudas pelkes, begalę juodų fabrikų, aprūdijusį garlaivį kanale, daržines, reklamas (p. 138). Ji pasijunta vieniša ir nelaiminga, nors neseniai susituokė su vyru, kuris, dabar vykstant į paplūdimį, jai deklamuoja Giesmių giesmės meilės žodžius. Tame traukinyje Elena pirmąkart pajunta, kad modernus gyvenimas panėši į tyrlaukius. Taip Manhatano stotis romane tampa modernybės kaip kontrasto tarp naujoviškos prabangos, laimės ir tyrlaukių, slegiančio nejaukumo simboliu. Šias reikšmes galbūt geriau leidžia įžvelgti angliška antraštė: ji yra ne *Manhattan Station*, o *Manhattan Transfer* – Manhatano perkėla, modernus statinys tyrlaukiuose, kur keleiviai iš vieno traukinio persėda į kitą. Šią amerikietišką realiją lietuviška antraštė perteikia taip, kad būtų suprantamiau lietuvių skaitytojui – kaip „Manhatano stotį“. Taip gal ir prarandamos kai kurios prasminės romano antraštės implikacijos, bet skamba paprasčiau ir grakščiau. Nors keliuose užsienio literatūros žinynų lietuviškuose vertimuose teko matyti šio romano antraštę išverstą kaip „Manheteno perkėla“ ar net „Manheteno transferas“. Dabar išleidus šį romaną galbūt nusistovės jo pavadinimo vertimo variantas.

„Manhatano stotis“ baigiasi irgi bemaž simboline scena. Joje vaizduojamas kitas pagrindinis personažas Džimis Herfas, kuris romano pradžioje buvo mažas berniukas, su motina sugrįžęs į Niujorką iš Europos. Tai buvo Liepos ketvirtoji ir jis norėjo mojuoti Amerikos vėliavyte, kristi ir pabučiuoti žemę. O dabar, praėjus trisdešimčiai metų, jis jau išsimokslinęs korespondentas, pažinęs bohemišką gyvenimą ir nuskurdęs. Trokšdamas laimės ir laisvės jis iškeliauja iš Niujorko, keltu persikelia per upę, kiek pavažiuoja arklio traukiamu vežimu, paskui žygiuoja pirmąkart gyvenime „jausdamas malonumą, kad alsuoja, kad tvinksi kraujas, kad dunksi į grindinį kojos“ (p. 463). Sėdasi į sunkvežimį ir prašosi pavežamas. O aplink „palaipsniui rūkas praretėja, iš kažkur smelkiasi perlamutrinis apyaušris“ (p. 463). Džimis Herfas iškeliauja kitokios šviesos link, nors jos ir nepasieksi. Kitokios laimės link, nors nežino, kur ją rasti. Kitokių malonumų link, nors jie ir visai paprasti būtų. Niujorkas su jo Manhatanu jam buvo laikina gyvenimo stotis, perkėla, kur jis perėjo nuo vienokio laimės supratimo prie kitokio. Gal taip rašytojas išreiškė ir savo paties išgyventą benamiškumo jausmą, kol galiausiai vyresniame amžiuje savo tikrąja tėvyne ėmė laikyti Ameriką. Kurios didžiausio metropolio galingą modernėjimo bangą „Manhatano stotyje“, pernelyg nedemonstruodamas susižavėjimo ir kritikos, bandė pavaizduoti lyg objektyvią kroniką.

DALIA ZABIELAITĖ

Senasis Mosėdis

Senasis Mosėdis. Fotografijų albumas. Sudarytoja Laima Sendrauskienė. Klaipėda: Sauliaus Jokužio leidykla-spaustuvė. 2012. 84 p.

Kas tu esi – jeigu esi – *praeitie*?

Nuotraukų albumas, boluojantis nebesančiais veidais, sudilusios datų įspaudos ar slaptoje atminties urkštulėlėje gyvas buvimas, užremtas esaties lazdele kaip ženklu, kad šeimininkai išėję...

Mosėdis. Vainikų šventė (Šėtros). 1930. Liudviko Butkaus nuotrauka

Dar ne visi. Ir aš priklausau prie tų, kurie karų medpadžiais brazdino Mosėdžio bruką, kramtė paskutinių nepriklausomybės mėnesių pastiles ir Valantinienės vanilines bandeles su cinamonais, buvo įrašydinti į paskutiniuosius angelaičius, stovėjo su tėvais Naujokų kaimo šalikelėje ir su siaubu žvelgė į plūstančią atvirų sunkvežimių vilkstinę su kėbuluose stovinčiais geltonodžiais kareiviais su žiemiškomis kepurėmis, nuogais durklais ant šautuvų. Visa, kas ėjo per Lietuvą, užsuko ir į mūsų – mokytojų – šeimą. Todėl istorija taip ryškiai įsirašė į vaiko atmintį, kad josios spalvotas filmas paplūsta, vos tik palieti atminimų velkę.

Ją tad pažadino ir Laimos Sendrauskienės sudarytas ir šiais metais Sauliaus Jokužio leidyklos-spaustuvės Klaipėdoje išleistas fotografijų albumas „Senasis Mosėdis“.

Tie vaizdai, žmonės, Mosėdyje įspaudę savo pėdas, 760 metų minėtio miestelio istorijoje, žinoma, yra tik šaukštelis iš vandenyno, todėl nenustebčiau, kad kiekvienas, susijęs su Mosėdžiu, galėtų imti sudarytojai patarinėti, ko šiame leidinyje pasigendąs.

Mane asmeniškai labiausiai jaudina senosios nuotraukos, darytos ypatingomis, šventiškomis – mokyklos baigimo, vyskupo apsilankymo ar šeimos susibūrimo – progomis. Rimti, orūs veidai, baltų skarelių jūra per atlaidus, sausakimšos gatvelės per „šėtrų“ procesiją (vienas jos altorėlių buvo parengtas ant mūsų gyvenamojo namo laiptų). Miestelis veik visas buvo žydų gyvenamas, tad toji procesija būdavo tam tikras pasididžiavimas katalikybe ir žemaitiškumu prieš kitatikius, nes ekumenizmo vėjai tais laikais dar nebuvo dulkterėję.

Gaila, kad neišliko tos 1936 m. pašventintos mokyklos – tokios jaukios, šviesios, su erdviais koridoriais ir ypatinga patriotizmo, bendrabūvio, susiklausymo dvasia – nuotraukos. Norėjosi matyti ir senojo Mosėdžio gatvelių planą. Jų tik dvi tebuvo „brukavotos“ – centrinė, pro malūną ligi Skuodo ir Šačių kryžkelės bei bažnyčios kalnas ir Kapų gatvė. Antroji, labiau išlikusioji, ant kalvos palypėjusi – smėlelis su žvirgždu (mokiausi važiuoti dviračiu, griuvau, nusibrozdinau kelius). Tiesa, brukas į mokyklos kalną (taip vadindavom) išlikęs.

Reikia tikėtis, kad atsiras mosėdiškių, kurie parašys išsamią šio krašto ir miestelio istoriją. Pavyzdžiui, 1940–1941 m. Mosėdyje stovėjo rusų pionierių *(sapiorų)* dalinys, užėmęs visą mokyklos, valsčiaus ir Andriekų ūkio teritoriją, 1942–1944 m. mokykloje gyveno vokiečių vermachto radistai, kieme dunksojo lėktuvų stebėjimo bokštas, kurį žmonės vadino „majaku“.

Bevartydama albumą pastebėjau keletą netikslumų: Lietuvos mokytojai Kauno sporto halėje Lietuvos himną sugiedojo 1940 m. rudenį (ne 1948 m.) – mano tėvai ten buvo, grįžę pasakojo. Niekaip negaliu prisiminti, kad vokiečių okupacijos metais Mosėdyje būtų veikęs šokių kolektyvas. Manau, kad albumo p. 10 esanti nuotrauka datuota netiksliai. Baltuonis tais metais buvo policijos nuovados viršininkas. P. 14 esanti klasės nuotrauka iš vokietmečio – mūsų klasė, VI skyrius, taigi datuotina 1944 m. Pamenu, Vytį specialiai žemiau pakabinom, kad matytųsi, jog mes nesam okupuoti. Klasė vėl grąžintoje mokykloje buvo šviesi, šilta. O bolševikmečio žiemos mokymasis tamsioje klebonijoje liko neįamžintas.

Mosėdžio mokykla, IV skyrius, mokytoja Bronė Kudarauskienė. 1942–1944. Liudviko Butkaus nuotrauka

Iš Mosėdžio su tėvais išvažiavom 1944 m. liepos pabaigoje – mokyklą užėmė vokiečių karo ligoninė. Turėjo išsikraustyti per 48 valandas. Paskui labai ilgai – gal 25 metus – Mosėdyje nebuvau buvusi. Ir tada vieną vasarą atvažiavau, basa atbridau Bartuvos lankomis. Radau atrakintą bažnyčią. Ilgai sėdėjau žiūrėdama į paveikslus, freskas – grįžau į būtąjį laiką. Vakarėjant išėjau pro vartus ir – nežinau, kiek akimirkų – išvydau nesudegusįjį Mosėdį. Aš jį *mačiau*! Realybę suvokiau tik išnykus vizijai.

Dabar, vartydama albumą, išgyvenu panašų sugrįžimą su spalvomis, kvapsniais, nuotaikom, šėlsmais, slėpynėmis, nuoskaudomis, atradimais, žvejonėmis braidant po tvenkinio dumblą ir į sterblę rankiojant žuvis. Manau, kad tai išgyvenau ne aš viena, o visi, kam MOSĖDIS – ne praeitis, o jų pačių dalis. Ačiū Laimai Sendrauskienei, atrakinusiai atminimų duris.

Mosėdis. Vaizdas nuo bažnyčios į miesto centrą. 1927. Kazimiero Bružo nuotrauka

Mosėdžio aplankymas

Tyli kalno brukas mūsų medpadžių tryptimi,
Tyli vinkšnos stuobris savo plačią ūksmę –
Niūkso akmenys smakrus į derlų molį panardinę,
Liula tvenkinio lelijos nuslapstytą liūno liūdesį.

Taip atplūsta, atsidūsta ir nuslūgsta
Laikmečiai, idėjos, gentys, kartos –
Vaižganto šešėlį, vergvaldžiui neklusnų,
Koks praeivis ant geltonos sienos atpažįsta kartais –

Tiktai vizijoj įmanoma pargrįžti,
Atsikurt, buvoti, viešnagėti,
Bruko akmeniui aidų aidais pražystant
Žodyje žėručiais sumirgėti –

MEILĖ KUDARAUSKAITĖ

SLS SUMMER LITERARY SEMINARS

Vasaros literatūros seminarų viešoji programa

Antroji sesija

Rugjūčio 6–12 d.

Rugpjūčio 6 d., pirmadienis, 19 val.
Apie fotografiją: vakaras su Andrew Mikšiu
Mokytojų namai, 219 auditorija

Rugpjūčio 7 d., antradienis, 19 val.
Open Mic
Dalyvių skaitymai
Užupio kavinė, Užupio g. 2

Rugpjūčio 8 d., trečiadienis, 19 val.
Du filmai: „Elegija medui ir degutui“ (68 min) ir „Dėdė Chackelis“ (53 min)
Žydų bendruomenės Jaschos Heifetzo salė, 3 aukštas, Pylimo g. 4

Rugpjūčio 9 d., ketvirtadienis, 19 val.
Dėstytojų skaitymai
Mikhailas Iosselis ir Eileen Myles
Knygynas „Mint Vinetu“, Šv. Ignoto g. 16/10

Rugpjūčio 10 d., penktadienis, 19 val.
Poetinis koncertas
Rolandas Rastauskas ir Arkadijus Gotesmanas
Venclovų namai, Pamėnkalnio g. 34

Rugpjūčio 11 d., šeštadienis, 14 val.
Uždarymas
„In Vino“, Aušros Vartų g. 7

Renginiai anglų kalba, lietuvių skaitymai dvikalbiai.

Višta

Prisiminiau, kaip mečiau akmenį ir pataikiau vištai į galvą. Penkiasdešimt metų buvau užmiršęs šį įvykį, o dabar prisiminiau. Grįžau į jaunystę. Višta grąžino.

Vilnius tuo metu buvo gal perpus mažesnis. Naujų blokinių rajonų dar nebuvo. Žvėrynas, Karolinkių kalvelės, kur prabėgo vaikystė, toliau Viršuliškių kaimas, jau ne Vilnius, toliau ir kairiau Pilaitė, kelios trobelės, ir dar toliau Saločių ežeras. Toks skardinis autobusas nuo Žvėryno dulkėtu keliu veždavo į Pilaitę, paskui eidavom kilometrą iki ežero maudytis. Keli mano draugai ir aš išsimaudę grįžom nuo ežero į autobusų stotelę. Šalia kelio lesinėjo kelios vištos. Mečiau į jas akmenį. Toli akmenį mesdavau, per Nerį permesdavau. Vištos buvo gal už penkiasdešimties metrų, todėl akmenį mečiau labiau į viršų negu į tolį. Viena balta višta suplasnojo sparnais ir parkrito. Priėjom arčiau ir pamatėm, kad pataikiau jai tiesiai į kaktą. Nutarėm, kad višta negyva. Turėjau tokią terbelę, lyg kuprinę, tik vienu diržu. Višta vos į ją tilpo. Įkišau ją žemyn galva, nes ta kryptim ji buvo aptakesnė. Tilpo. Tik kojos kyšojo. Autobuse, nebetoli Vilniaus, pasirodė, kad višta buvo tik apalpusi. Ji atsigavo, pradėjo spurdėti ir kudakuoti. Iškračiau vištą pro autobuso langą. Višta negracingai plumptelėjo į kelio dulkes, pašoko, žvaliai apsidairė ir nubėgo į krūmus. Žmonės autobuse stebėjosi tuo, ką matė. Sakėm, kad vištą partrenkė mašina ir mes ją pasiėmėm, nes manėm, kad ji negyva. Žmonės sakė, kad taip elgtis nederėjo. Mes sakėm, kad taip, žinom, bet taip pat žinom, kad žmonės negali visą laiką elgtis taip, kaip dera, nes tada jie būtų ne žmonės, bet angelai. Panašesni į vištas negu į žmones.

Dabar, praėjus pusei amžiaus, pagalvojau apie tolesnį vištos likimą. Juk ji atsidūrė toli nuo savo gimtinės. Turbūt negrįžo namo. Kentėjo turbūt paukštelis. Ilgėjosi savo artimųjų. Galvą skaudėjo. Višta kankinė.

Biliūnas, pasielgęs panašiai kaip aš, smerkė save visą gyvenimą. O aš savęs nesmerkiu. Juk višta mano dėka gyveno įdomų ir spalvingą gyvenimą, ne tokį nykų kaip kitos vištos. Esu tikras, kad gulėdama mirties patale ji prisiminė būtent šį, dramatišką savo gyvenimo periodą kaip vertingą patirtį, teikiančią gyvenimo pilnatvę. Apie tokias vištas daina

nuojamos dainos. Jei būčiau višta, rinkčiausi ne kitų, bet mano aprašomos vištos likimą. Nenoriu kaip mėšlavabalis gyventi šiltoje ir sočioje mėšlo krūvoj. Neturėčiau ką Dievui papasakoti, kai būsiu rojuje.

Įdomu, ką višta apie visa tai galvoja? Dėkinga ji man ar ne?

Plepu tik. Sofistinė retorika. Bandau save teisinti, nes širdies gilumoj jaučiu, kad blogai pasielgiau. O gal gerai? Kai būsiu rojuje, paklausiu Dievo. Nes žmogui neduota žinoti. Buda teisus.

Pavydžiu daug kentėjusiems žmonėms. Jie kitų kančią jaučia.

Aš–akmuo–višta. Vištos ir mano likimus jungianti triada. Ir man teko išgyventi tai, ką išgyveno višta. Nesu gavęs akmeniu į galvą taip, kad apalpčiau. Tik pagaliu. Naktį, Polocko gatvėje, nepažįstamas vaikinas trenkė man pagaliu per galvą, šalia kairės akies. Smulkmenų neprisimenu, nes buvau girtas. Atsigavau kraujais apsipylęs prie kažkokios vielinės tvoros. Šis įvykis perša mintį, kad ne tik žmonės teisia žmones, bet iš tikrųjų yra ir teisingo atpildo, karmos dėsnis. Tas vaikinas, kuris trenkė man pagaliu per galvą, juk nebaudė manęs už mano elgesį su višta. Jis, mano galva, tebuvo instrumentas aukštesnės jėgos, esančios šalia žmonių, kuri baudžia žmones už jų netinkamą elgesį. Gal ir ne, gal tai buvo tik sutapimas. Per daug tokių sutapimų. Vaikystėje pavogiau iš savo draugo pašto ženklų kolekciją – mokyklinį languotą sąsiuvinį, kuriame silikatiniais klijais buvo suklijuoti pašto ženklai. Nuo silikatinių klijų jie pageltonuodavo, o paskui subyrėdavo. Vėliau pats rinkau tarpukario metų lietuviškus pašto ženklus. Surinkęs buvau beveik visus. Vertinga kolekcija. Ją pavogė iš manęs. Tada krimtausi, o dabar nesikremtu. Teisinga bausmė. Atlikta bausmė. Galiu ramiai miegoti. Ir ant vaikino su pagaliu nepykstu. Jis tik atlikėjas.

Klausiu savęs, kodėl apskritai mečiau akmenį į vištą. Prigimties archeologija. Jau seniai įtariu, kad praėjusiame gyvenime buvau urvinis žmogus. Tadžikijoje, Isfaros miesto etnografiniame muziejuje, yra urvinio žmogaus biustas, atkurtas pagal rastą kaukolę. Labai panašus į mane. Skulptorius Mindaugas Šnipas išdrožė iš medžio reklamą antikvariatui (Pilies g. 32) – urvinį žmogų su akmeniniu kirvuku rankoj. Irgi labai panašų į mane. Skulptoriui nepozavau, turbūt drožė iš antropologijos vadovėlio. Ne tik panašumas, bet ir urvinio žmogaus prigimtis manyje yra labai aktyvi. Pamatau gyvą būtybę, man norisi ją užmušti ir suvalgyti. Anksčiau taip ir darydavau, o dabar to nebedarau, valios pastangomis nugaliu savyje tūnantį polinkį. Jeigu neturėčiau noro užmušinėti ir neužmušinėčiau, tai jokio mano nuopelno nebūtų. Taip teigia Kantas: *Kaip tik čia ir iškyla vertė moralaus charakterio, kuris, lyginant su bet kuriuo kitu, yra geriausias, ir būtent dėl to, kad jis gera daro ne iš polinkio, bet iš pareigos.*

Galbūt kuo daugiau gyvenimų žmogus gyvena, tuo labiau jis tolsta nuo gyvulio, tuo labiau pareiga nugali norą. Aš tolstu nuo gyvulio jau šiame gyvenime. Galbūt greitai tapsiu angelu.

MIKALOJUS VILUTIS

Autoriaus piešinys

Aukštyn žemyn

Didžiulės apvalios krūtys tiesiog virste virsta laukan per lengvos palaidinukės iškirptę. Ateistai neturi jokių šansų, galvoju, nes ant tos pačios palaidinukės, per patį vidurį, sidabrinėm raidėm išsiuvinėtas žodis *Faith* ir man, kur buvus, kur nebuvus, vis noris į tą tikėjimą užmest akį. Būtų galima viską nurašyt seno ožio pasispardymams, bet turiu pateisinamų aplinkybių: veiksmas vyksta nedidukėj palatoj su dviem lovom ir aš nelabai turiu kur dėtis. Sėdžiu prie vienos iš jų ir kalbuos su savo žmonos atėjusiu aplankyt vyru. Tikėjimo platintoja, įsitaisiusi prie gretimos lovos, atsigręžusi į mus, apšviesta pro langą krintančios šviesos, garsiai skaito Bibliją. Ji priklauso vienai iš evangelinių bažnyčių ir ateina skelbt Dievo žodžio sergantiesiems. Mano pašnekovas neramiai sukruta ant kėdės, bet dėl visai skirtingų priežasčių, ir sugrąžina mane atgal realybėn. O realybė yra tokia: lankytojo žmona buvo atjungta nuo visų dirbtinai gyvybę palaikančių aparatų ir iš intensyviosios terapijos palatos perkelta į paprastą. Čia ji turėjo ramiai iškeliauti ir, pagal mormonų tikėjimą, prisidėti prie dešimt Izraelio genčių iš naujo atstatytoj Jeruzalėj. Visa tai įvyko prieš mėnesį. Turiu omeny atjungimą. Moteriškė, kuri ir sveika būdama pasižymėjo labai tvirtu charakteriu, ignoruodama medicinos personalo ir šiaip išmanančių žmonių pranašystes, vis dar čia. Atjungta, bet dar neprisidėjusi. Jos vyras, nugalėdamas save, davęs leidimą gamtai tekėt savo vaga, t. y. leidęs aparatus atjungt ir žmonai ramiai numirt, dabar jaučias kone apgautas: taip elgtis yra tiesiog nedora. Jeigu jau susiruošei iškeliauti, tai kam atidėliot? Emocinė įtampa ir jau prasidėjęs netekties skausmas žmogų ir taip muša žemėn, o čia dar ir kasdienis žmonos sveikatos šokinėjimas aukštyn žemyn baigia žmogų mirtinai išvargint ir man kartais rodos, kad jis iškeliaus naujojon Jeruzalėn anksčiau negu jo pati. Dera primint, kad jiems abiem jau per aštuoniasdešimt.

– Ketinau šiandien pailsėt ir neateit, bet beieškodamas švarko spintoj pamačiau jos drabužius ir supratau, kad noriu ją pamatyt, – sako man vyriškis ir susigraudina.

Tas pats atsitinka kasdien ir aš tik šypteliu tarsi sakydamas: „Žinoma, o kaipgi kitaip.“

Vyriškis, šiaip nekalbus, laukimo prislėgtas, tada, prieš mėnesį, norėjo su kuo nors pasidalint savo skausmu, kai įvyks mirtis. Taip aš čia atsiradau ir dabar, po mėnesio, mes jaučiamės kaip seni geri bičiuliai. Žinau jų gyvenimo ir meilės istoriją, perėjau ir mormonų tikėjimo pradžiamokslį. Taip pat ištveriu ir ketvirtadienio šv. Antano gundymus nuo gretimos lovos.

– Tokia yra Dievo valia, kad jūs kiekvienas išmoktumėt valdyt savo kūną, ne taip kaip pagonys, kurie nepažįsta Dievo ir pasiduoda kūno norams... – girdis nuo gretimos lovos.

Matyt, skaito vieną iš Pauliaus laiškų, viena ranka keldama aukštyn nuo peties nusmukusią palaidinukės petnešėlę. Bergždžias darbas, nes ta kaipmat ir vėl taikos nukrist. Palaidinukė buvo pasiūta būtent su ta mintim.

– Žiūrėk, ką tau atnešiau, – neramiai ant kėdės pasimuistęs vėl iš pagoniškų erdvių sugrąžina mane palaton pašnekovas.

Rankose jis laiko Mormonų knygą. Draugai draugais, bet kaip doras savo tikėjimo išpažinėjas vyriškis nenori praleist progos sužvejot dar vienos pražuvusios sielos. Žmona, šiaip ar taip, nemiršta. Tai kodėl gi neišnaudot laiko. Jo tikrai pasistengta: ant juodo knygos viršelio sidabrinėm raidėm įspaustas mano vardas ir pavardė.

– Ar tiki, kad Jėzus Kristus yra tavo išganytojas? – pasigirsta nuo gretimos lovos.

Skelbėja pasilenkusi visai arti prie ligonės. Kone užgulusi ją. Bandau save įsivaizduot sergančiosios vietoj, fiziškai dusinamą dideliu tikėjimu.

– Ačiū, – prisiverčiu sugrįžt palaton, tuo pat metu beprasmiškai vartydamas knygos puslapius.

– Ar turėdavot gyvenime pagundų, juk daugiau kaip penkiasdešimt metų kartu? – tyliai sakau, kreipdamas kalbą sau aktualesne kryptim.

Vyriškis vėl neramiai sukruta, tarsi norėdamas išjudint atminties klodus.

– Priesaika duota prie altoriaus... – pradeda jis ir nukrypsta į smulkų mormoniškų vestuvių atpasakojimą.

Baigia Dievo ranka, stebuklingu būdu nuo pagundų apsaugojusia, tebeglobojančia jį ir šiandien. Negaliu ginčytis: žmogus ištikimai praleidžia prie žmonos lovos didžiąją dienos dalį.

– Ir taip visą gyvenimą? – dėl visa ko pasitikslinu.

– Taip, – kiek patylėjęs ištaria. – Nes jei pasirenki teisingą tikėjimą, Dievas pasirenka tave.

Galvoju apie mormonų broširūrą, kurią dažnai randu pašto dėžutėj: liūtas tupi kartu su avinu, besišypsantys, už rankų susikabinę žmonės stebi saulėlydį. Jų vaikai šalia, rankose laiko gyvatę. Ta irgi šypsos. Šypsos ir Evangelijos skleidėja prie gretimos lovos...

– Ji nebekvėpuoja! – staiga pasigirsta.

Vyriškis greit meta žvilgsnį į žmoną. Ne, tai ne apie ją. Nustoja šypsotis. Prie gretimos lovos pasigirsta šurmulys. Tai Gerosios Naujienos skelbėja, ką tik šūktelėjusi, dabar užpakaliu stumia kėdę atgal ir šoka į šalį. Žinia, jeigu žmogus jau nebekvėpuoja, nebėra ko ir skelbt. Laimei, medicinos personalas čia pat. Pasirodo gydytojas.

– Ji buvo pasirašiusi dokumentą, prašantį tokiu atveju nesiimt jokių priemonių, – sako.

– Tai ji mirė? – klausia tikėjimo platintoja.

Dabar matyt tik jos galva, įkišta pro duris. Visas kūnas koridoriuj. Gydytojas tikrina pulsą. Paskui išjungia šalia birbiantį deguonies aparatą.

– Tiesiai į dangų, – sako ir merkia man akį.

Šypsaus jam:

– Argi yra dar kokių kitų vietų?

Gerosios Naujienos reprezentantė priekaištingai mus abu nužiūri. Gydytojas išeina. Skelbėjos galva, kad jį praleistų, akimirkai dingsta iš durų rėmo. Vyriškis šalia manęs giliai atsidūsta. Kone priekaištingai pasižiūri į savo žmoną.

– Einam pasivaikščiot, – sakau jam. – Čia tuoj ateis slaugė paruošt mirusiąją išvežti.

Išeinam į koridorių. Prie durų stovi skelbėja. Paduodu jai jos rankinuką. Buvo užmiršusi ant lovos krašto.

– Ji tikriausiai įtikėjo, tik nespėjo garsiai ištarti, – sakau. – Juk jūs taip stengėtės.

Moteriškė kilsteri aukštyn ir vėl nusmukusią petnešėlę. Nesąmoningai atkiša į priekį krūtinę su tikėjimu.

– Jūs taip manot? – viltingai klausia.

Jai labai noris tuo tikėt. Greit atsiverčia Bibliją. Matyt, ieško tokią galimybę patvirtinančios citatos. Atsimenu rankose beturįs savo asmeninę Mormonų knygą.

– Ką jūs apie tai manot? – klausiu savo pašnekovo.

Tas persibraukia ranka per plikutę ir atsikrenkščia. Paduodu jam knygą. Greit sušiugždena lapais. Ir jo visi atsakymai ten. Palieku abu koridoriuj. Lygios jėgos. Už abiejų pečių dangaus legionai. Geriau aplink nesimaišyt.

ROLANDAS KAUŠAS

Lengvas būdas tapti perkamu poetu

Ir vėl lengvai metei rūkyti? Atsirado laisvo laiko, kurį reikia prastumti? Mergina nori kalbėtis apie jausmus, o močiutė kviečia kartu žiūrėti šviežiai iškepto Lotynų Amerikos televizijos serialo? Ne bėda. Dabar yra naujas būdas kompensuoti judesį „ranka–burna“. Tai judesys „ranka–lapas“, arba nepiktybinė grafomanija, viešai žinoma rašymo vardu. Kodėl tau nepradėjus nuo lengviausios atmainos – poezijos? Poezija – tai neturtingųjų golfas. Įridensi kamuoliuką į duobutę ar neįridensi, ne taip jau svarbu. Daug reikšmingesnis pats procesas – grynas oras, vešli žolytė, lazdų rinkimasis ir megztinio su rombais dėvėjimas. Nors jei jau pradėjai žaisti, kodėl netapus Tigeriu Woodsu? Kalbu ne apie smūgių kokybę ar trofėjus, o apie populiarumą, pelną, šėliones ir meilužes.

Deja, dabar ne auksiniai Sąjūdžio laikai, todėl eilėraščių knygiūkštė ir dešimčių tūkstančių egzempliorių tiražas sugyvena kaip žentas su uošve. Veikiausiai tu nepanašus ir į Justiną Marcinkevičių, t. y. nespinduliuoji natūralaus nuoširdumo, nekeli pasitikėjimo, neturi gero žmogaus veido, nesi apdovanotas išminties ir paprastumo deriniu, o balsas tavo, net jei ir prikimęs, toli gražu neskamba taip jaukiai – su šilumos ir liūdesio gaidele. Tačiau jei vadovausiesi septyniais paprastais patarimais, tavo rašliava netrukus gulės skaitytojų pirkinių maišeliuose greta tautos poeto posmų.

Taisyklė Nr. 1: būk vyras.

Nesinori skaudinti feminisčių, bet moterys poetės – vyrų šešėlyje. Moteriškumas ir poezijos jausmingumas įsišaknijo kaip sinonimai, todėl nesukelia ypatingo susidomėjimo. Nebent poetė pasižymi patrauklia išvaizda kaip Ilzė Butkutė ar Indrė Valantinaitė. Bet ir to neužteks, nes praėjo laikai, kai Lietuvos arba Kauno universiteto studentai varvino seilę dėl Salomėjos Nėries kūno ir posmų formų. Tuo tarpu tvirto stoto storžievis vyriškis, vieną dieną pratrūkęs ir parašęs eilėraštį apie nelaimingą meilę, iškart sulauks merginų simpatijų. Nereikia nusiminti, nes technologijų amžius siūlo sprendimą – lyties keitimą.

Taisyklė Nr. 2: filologijos studijoms – ne!

Šįkart nesinori nuvilti filologų, bet šie mokslai – laiko švaistymas. Filologijos absolventai ir tradiciniai nuobodūs poetai – dar vieni sinonimai. Rašyti ten neišmokys, o redaktorių ir kalbininkų, kurie laisvalaikiu gadina popierių (dėl to kertami atogrąžų miškai – sukeliamas visuotinis atšilimas), būta tiek, kad dar keli nieko nebenustebins. Nebent stoji į šią specialybę norėdamas pergulėti su gausybe ten studijuojančių merginų. Ar apsimoka? Juk tam yra FiDi (Fiziko diena), kai su Dinu Zauru žygiuojama pas filologes. Jei taip atsitiko, kad jau studijuoji, mesk mokslus, kaip tai padarė Domantas Razauskas. Pagarsėti kaip maištininkui – tik į gera. Iš pirmo žvilgsnio visiška literatūros priešingybė – matematika. Tačiau vargu ar Eugenijus Ališanka būtų pasidabinęs „Poezijos pavasario“ vainiku, jei ne kruopščiai išanalizuotos poezijos formulės, algoritmai, per kelis puslapius nusidriekusiomis lygtimis ir diskriminantu apskaičiuoti įtaigiausi tropai, rimai, šriftai, posmų pavidalai. Nesi moksliukas? Keliauk į LKKA kaip Donaldas Kajokas.

Taisyklė Nr. 3: poezija – tik „chaltūra“ arba naktinė pamaina.

Arba statusas: pagrindinė profesija, brūkšnelis, poetas. Pavyzdžiui: krepšininkas-poetas; politikas-poetas; samdomas žudikas-poetas. Poetas be kitos profesijos – rakštis BVP subinėj. Jei toks tipelis ir gauna premiją ar paramą iš valstybės, tai jo kultūrinis indėlis retai tą sumą kompensuoja. Tik nereikia skųstis, kad neturi ko valgyt, o iš bado tenka rašyti bet ką už kelis skatikus. Žmogus, eiliakaliaujantis 24 h per parą, tampa itin vienapusiškas, pritrūksta situacijų, epizodų, temų kūrybai ir rašo apie patį rašymą arba nerašymo kančią. Poetėlis-proletaras visai kas kita, nes grįžęs po sunkios dienos gamykloj jis įsijungia krepšinį, ištiesia kojas, atsikemša alaus – sukuria šiltnamio sąlygas kūrybai. Šis bičas nešioja eilėraščio fragmentus galvoj, šlifuoja juos, pats nesudžiūva prie konvejerio, o radęs laisvo laiko išpila susikaupusią medžiagą ant lapo. Manai, Charlesas Bukowskis tik gėrė, dulkino moteris ir rašė? Laisvalaikiu taip, bet šis žmogus 12 metų paaukojo paštininko darbui. Tad gal jau metas atsiversti darbo skelbimų skiltį ar stoti į darbo biržą? Jei tingi dirbti, eik į armiją – turėsi medžiagos militaristinei temai kaip Sigitas Parulskis. Arba tapk roko žvaigžde. Puikus pavyzdys – Jimas Morrisonas. Rokas + poezija = didesnė paklausa. Blogiausiu atveju lieka kunigų seminarija. Tik nepamiršk tarnystės dievui mesti dar jaunystėje ir dėl moters – smalsi visuomenė tokių dalykų pro akis nepraleidžia. Netiki? Paklausk Liudo Vasario ir V. M.-P.

Taisyklė Nr. 4.: metas parodyti, iš kur bohema trykšta.

Štai kodėl darbą reikia išsirinkti atsakingai. Labai norint profesija ir vagabundiškas gyvenimas – suderinami. Tarkim, dieną dirbsi, o naktį paleistuvausi ir ūžausi. Privalai pažinti tamsiąją pusę – niekam neįdomūs geri berniukai. Kunigų plaukai po tavo išpažinties turėtų pražilti. Ch. Bukowskis yra pasakęs: „Jei tėvams pradeda patikti tavo veikla – ji prastėja, bet jei farai vis sukinėjasi aplinkui – tikriausiai vyksta kažkas gero.“ Taip, tai reiškia, kad teks vėl pradėti rūkyti. Dar tavęs laukia rašymo esant girtam kursai ir konsultacijos su venerinių ligų specialistais. Neprošal būtų paragauti lengvųjų narkotikų. Tik žiūrėk, nevirsk saloniniu poetu – turi būti artimas liaudžiai, lankytis visiems, o ne tik elitui prieinamose skylėse. Vėlgi kaip Ch. Bukowskis arba jo lietuviška mini versija – Gintaras Patackas. Nori pasileidėliškumo ir prabangos kombinacijos? Lygiuokis į Sergejų Jeseniną – dėvėsi gražius rūbus, mylėsi gražias moteris, bet išlaikysi prastuomenės ydoms artimo geraširdžio chuligano etiketę. Atmink – jei lengvai pateksi po sijonais, tai pateksi ir į istoriją. Vėluok, kartkartėmis ateik į skaitymus neblaivus ar su baltų miltelių žyme panosėj, manipuliuok keliomis damomis vienu metu, susimušk su kuriuo nors iš kolegų poetų, neatsiimk gauto apdovanojimo, keik dievą, Nėrį, Maironį. Atsimeni, kai per krepšinio rungtynes iškoneveikei Joną Mačiulį už dar vieną netaiklų tritaškį? Dabar metas apdergti Joną Mačiulį už netaiklią metaforą. Visgi kalėjime atsidurti nepatartina, nes kaliniai ypač mėgsta švelnialūpius poetus.

Taisyklė Nr. 5: poeto plikė šviečia iš tolo.

Įvaizdis yra viskas. Pasisamdyk kokį garsų stilistą. Gatvėje tave turi atpažinti bent jau iš vienos konkrečios įvaizdžio detalės. Tą puikiai iliustruoja Balio Sruogos gintariniai karoliai, tamsūs D. Razausko akiniai arba S. Parulskio plaukai bei rūstus žvilgsnis. Tiks ir poetiška beretė, cigaretės laikiklis, tatuiruotės, odinis paltas ar juoda odos spalva. Žmones atbaido išbalę, paliegę, savo palėpėse ar pusrūsiuose eiles skrebenantys poetai. Pavalgyk, eik į „kačialką“. Jei nepripažįsti soliariumo, skrisk į šiltuosius kraštus. Tinkamiausias variantas – jei pats esi stilistas, dizaineris. Štai Aleksandras Pogrebnojus ne tik išskirtinai atrodo, bet ir žino, kaip parduoti pradinuko parašytą knygą. Dar poetui labai svarbu neįsileisti į savo gyvenimą naujovių. Todėl klausykis seno gero 7-ojo dešimtmečio roko, spausdink rašomąja mašinėle, gerk viskį ar degtinę. Griežtai jokios *drum and bass* muzikos, kompiuterių ir mergaitiškų kokteilių! Užmiršk mažyčius miesto automobiliukus ar elektrinį transportą. Rinktis derėtų iš retro automobilių nuleidžiamu stogu. Puikus variantas – klasikinis motociklas. Gauk duomenis apie savo bendrapavardžių skaičių. *Marius Burokas* trumpas ir gerai įsimenamas, bet „Google“ paieškoje pinasi su *Rimu Buroku*, kurio įvaizdis daug patrauklesnis dėl hipio ir tragiškos disidento patirties. *Sigitas Parulskis* irgi neblogai, bet reikia pašalinti iš kelio *Ernestą Parulskį*. Paplitusias pavardes, besibaigiančias *-auskas* ar *-vičius*, būtina keisti ar pridengti pseudonimu. Balys Sruoga ne tik turėjo fantastišką vardą ir pavardę, bet ir talentą kurti slapyvardžius. Vien jau ko vertas Padegėlis Kasmatė. Tavo paslaugoms – dvylika (vis dėlto vienuolika arba mažiau, nes Vasaris, o gal ir kiti jau panaudoti) mėnesių pavadinimų. Kodėl nepasivadinus, pavyzdžiui, Luku Birželiu?

Taisyklė Nr. 6: poezija – ne lopšinė prieš miegą.

Kad ji nemigdytų, nerašyk ilgų eilėraščių, nusidriekiančių per kelis puslapius, ar poemų. Haiku gali pilti į valias. Venk statistiniams lietuviams neįkandamų antikos ar biblinių kontekstų. Jokių įmantrių, nesuprantamų metaforų: degančių vorų, kraujuojančio vėjo, mažų upelio kėdučių ar verkiančios saulės uogų! Tu neturi joms laiko ir ko slėpti. Jokių deminutyvų ir patetikos! Nereikia čia nieko gražinti ir jaudinti, jei toks jautrus estetikai, tai pamatysi grožį ir per apskrepliuotą stiklą. Rašyk apie kraštiečiams artimą tikrovę – išgertus butelius, ant galvos lipančius viršininkus ar politikus, pamylėtas ar nepamylėtas moteris, bukėjimą, idiotišką televiziją ar neskaitančius vaikus. Nepagailėk erotikos – ja užauginsi ištisą lytiškai bręstančių paauglių kartą. Užmiršk pavadinimus, kuriuose yra žodis „pavasaris“ ir kiti metų laikai. Interneto komentatorių karta suviliojama antraštėmis, todėl tokie pavadinimai kaip „Naktis be taisyklių“, „Pagyvenusio vyro pagundos“, „Meilė yra šuo iš pragaro“ ar „Įsidulkinimas“ puikiai tiks. Dabar dėl trijų ar daugiau žvaigždučių virš eilėraščio. Juk poezija – tai ne viešbučių klasifikacija. Pavadinimo nebuvimas – nutylėjimas? Veikiau tinginystė, neišskirianti galbūt įdomaus eilėraščio. Kelios dienos kaip tuščias lapas niekaip neužsipildo? Daryk, kaip Dylanas Thomas darė – iš pradžių prisirink netikėčiausių besirimuojančių žodžių, o tada prie jų pritemk eilutes. Nepamiršk nuolat dedikuoti savo eilėraščių ir knygų. Kam? Visiems: Jėzui, Maironiui, prezidentei, kaimynei. Pastebima dedikacija būtų, pavyzdžiui: „Skiriu Birutei už nuostabiausią oralinį gyvenime.“

Taisyklė Nr. 7: pašildykit pragare dar vieną lovą.

Yra viena bloga (nors nebūtinai) naujiena – būtų pravartu mirti anksti. Na, gal ne taip anksti kaip Arthuras Rimbaud, bet ir ne impotentinio amžiaus. Nusižudyti, taip pabrėžiant šio pasaulio netinkamumą genijui, – puiki biografijos detalė. S. Jeseninas paliko pasaulį trisdešimties, taip sukeldamas jaunų savo gerbėjų savižudybių virtinę. Jei neišdrįsi pakelti prieš save rankos, tave pribaigs svaigalai, kaloringas maistas, moterys ar pats gyvenimas. Stilinga populiaraus poeto mirtis turėtų būti panaši į Tomo Arūno Rudoko – einant 46 metus sustabdyti širdį merginos glėbyje nuo lūpų dar nenudžiūvus moters skoniui ir vynui iš ant stalo stovinčio butelaičio.

Tikiuosi, tau padėjo šie patarimai ir nori tęsti konsultacijas su specialistu – susisiek. Jei kreipsiesi per penkiolika minučių, nemokamai gausi „Lengvą būdą tapti renkamu politiku“.

ROKAS POVILIUS

Redaktorius: Žydrūnas Drungilas (zydrunas.d@gmail.com).
Dailė: Aistė Paulina Virbickaitė.
Paveldas: Juozas Šorys.
„Šiaurės kampas“: Marius Plečkaitis.
Kalbos redaktorė: Audrė Kubiliūtė.
Maketas: Zita Remeikienė.
Direktorė: Lina Černiauskaitė.
Finansininkė: Danuta Churtasenko.
Savaitraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.

Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“.
ISSN 1392-7760. 3 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1620 egz.
Redakcijos adresas: Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius. Telefonas: 261 37 70.
Elektroninis paštas: satenai@takas.lt.
www.satenai.lt; www.culture.lt/satenai.
Spausdino UAB Ukmergės spaustuvė.
Vasario 16-osios g. 31, 20131 Ukmergė.
„Šiaurės Atėnus“ remia: Kultūros rėmimo fondas; Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2012 metams suteikė 100 000 Lt paramą projektui „Šiaurės Atėnai“: kūrybos ir kritikos paralelės“ ir 25 000 Lt paramą projektui „Lietuviško tapatumo atramos“ (p. 1–3, 8–12).
Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.
VšĮ „Šiaurės Atėnų fondo“ sąskaita AB banke „Swedbank“ (kodas 73000) LT36 7300 0100 0000 7071.

9 771392 776019